

III 458504

7 =

II 70822(5)

I. GĂVĂNESCU

No 55

BIBLIOTECA
ACADEMIEI R. P. R.
F. D. _____

La o răspântie

a

Istoriei naționale

Orientare asupra politicii culturale
a României întregite

Educația națională. Consolidarea Unirii.
Minoritățile. Evreii.
In fața influenței germane și a contactului cu Rusia.
Către cultura franco-engleză.

==== I A Ș I ====
TIP. „LUMINA MOLDOVEI“ BULEVARDUL ELISABETA 2
==== 1 9 2 3 ====

Prețul 20 lei

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota III 458504
Inventar C970/97

Academia R. P. R. Filiala Iași
BIBLIOTECA
Institutului de Istorie

III - 3493

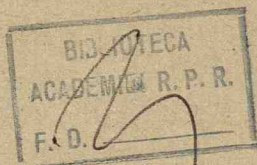
-099.3
2946

Fd o.

1004
I. GĂVĂNESCU

Nº 55

La o răspântie

a

Istoriei naționale

Orientare asupra politicii culturale
a României întregite

Educația națională. Consolidarea Unirii.
Minoritățile. Evreii.

In fața influenței germane și a contactului cu Rusia.
Către cultura franco-engleză.

1411052

==== I A Ș I ====

TIP. „LUMINA MOLDOVEI” BULEVARDUL ELISABETA 2

==== 1 9 2 3 ====

~~II 70822(2)~~

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA III 458504

298/97

ACADEMIA R. P. R.
FILIALA IAȘI
Inv. 62.085

B.C.U. București

C 00970 97

DEDICAȚIE — PREFAȚA

Inchin această scriere conștiinței românești manifestate în gestul patriotic al bunului Român Const. N. Vasiliu, care „în fața sufletului vremii“, cum se exprimă în actul donației celor douăspre-zece milioane ridică pe lângă Universitate un cămin de adăpostire pentru fiii de Români doritori de cultură superioară.

Afară de paginile scrise — și intitulate — „In fața faptelor“, această lucrare a fost alcătuită pe de antregul cu mult înainte de mișcările studentești din urmă.

Actualitatea ei nu o constituiesc schimbările zilei trecătoare, ci probleme adânci, deci mai durabile, ale vieții noastre naționale contemporane.

I. GĂVĂNESCU.

Orientarea culturii și educației naționale

În lumea nouă de după războiu

La marile colțuri de drum ale istoriei, când perspectiva se schimbă cu totul, când priveliști și orizonturi noi se desfășoară înaintea ochilor, când popoarele sunt puse în fața unor răspântii necunoscute până atunci, cu imperativul categoric al necesității de a se hotărî numai-decât să apuce o cale sau alta, se impune o privire de orientare generală în raporturile caracteristice ale momentului.

Și niciodată ca acum, după războiul mondial care a sguđuit întregul organism moral și material al omenirii și a schimbat fața lumii, în unele părți luminând-o și înălțând-o, în altele scufundând-o în haos și ruină, niciodată ca acum nu s'a simțit mai mult nevoia unei reculegeri serioase, pentru regăsirea firului dezvoltării istorice, sau pentru fixarea unor noi „puncte de reper“ în vastu orizont ce-și deschide răscrucile înaintea noastră.

Necesitatea unei revizuirii a idealurilor educației este evidentă.

Războiul mondial, din ale cărui chinuri s'a născut o Românie nouă, România întregită după drepturile ei etnice, nu a fost, ca războaiele din trecut, un conflict între două popoare, pentru ambiții trecătoare. A fost conflictul între două principii de organizare a lumii.

A învins ideia libertății naționalităților și a dreptății.

Pe această bază s'a așezat omenirea nouă, după ce cutremurul luptei popoarelor a făcut să cază în bucăți împărăția mare

clădite pe asuprire, și s'au reparat nedreptățile vechi ale violenței internaționale. Austro-Ungaria nu mai este. Părți diu vasta Rusie s'au desprins, unele ca să devină state independente, altele ca să se lipească la patria mămă de unde fuseseră răpitate, ca Basarabia noastră, ca Polonia rusească. Altele, ca să alcătuiască state deosebite. Germania a trebuit să restituie ce luase cu deasila din alte state și popoare.

Noui state s'au ridicat pe principiul afinității etnice.

România are alți vecini : o Jugoslavie nouă, o Cehoslovachie nouă, o Polonie reînviată, o Ucraina nouă. Are alte hotare, și, în cuprinsul lor, o populație străină numeroasă : Unguri, Nemții, Turci, Evrei, Tătari, Bulgari.

Realitățile noi ale vieții politice interne și externe obligă la orientări noi în viața noastră morală, socială, culturală întregă.

Trebuesc formulate, lămurite, precizate idealurile noi.

Idealurile, inspirate de intuiția în viitor a instinctului de conservare, pun înaintea vieții reale formele raționale cari servesc ca model, cu putere de atracție, și ca tipuri de cristalizare a vieții individuale și naționale, ale căror raporturi de solidaritate și armonie alcătuesc viața complectă. Ele nu se pot considera izolat, în teorie, cum nu există izolate în natură. De aceea nici educația nu privește pe omul individ izolat, ci pe omul ca ființă socială, ca membru al unei națiuni.

Pedagogia, ca să devină științifică, trebuie să aibă, astfel, o bază sociologică, iar baza sociologică i-o procură viața social-politică a timpului, variată dela o țară la alta, dela o națiune la alta.

Problemele vieții noastre naționale sunt special *ale noastre*. De aceea constituirea pedagogiei sociale românești nu se poate forma cu alte elemente luate din alte țări și neamuri, nici de alt spirit constructor ieșit din o conștiință străină.

Pedagogia este o știință care poartă mai mult decât altele caracterul special al ființei unui popor, căci e născută din el, din nevoile lui, pentru el, pentru aspirațiile lui.

În pragul unei vieți noi a neamului și lumii câte întrebări nu-și pune spiritul care caută o dreaptă orientare a conștiinței publice, deci a conștiinței generațiilor de educat !

1). În prima linie : față cu realizarea idealului național secular, prin unirea tuturor Românilor într'un singur stat liber, se mai poate

vorbi de un *ideal național*? Și ce formă ia, ce conținut primește acest ideal?

II). Care trebuie să fie starea de suflet și atitudinea poporului român față de populațiile străine convieuitoare cu el în năuntru hotarelor României Noi, pentru ca pacea să fie asigurată în acord cu interesele lui și cu principiile dreptății?

III). Intre raporturile necesare ale neamului nostru cu alte popoare sunt unele de moment—moment mai mult sau mai puțin durabil—cari cad în competența politicii timpului, și altele cu caracter aproape permanent, de ordin cultural. Acestea, întru cât privesc influența asupra sufletului național, cad în raza de interes a educației publice. Privirea generală de orientare a culturii trebuie să distingă o cultură străină, cu influențe bune, de altă cultură străină, cu influențe rele. În prima categorie va intra acea cultură care, fie prin geniul ei nativ fie prin valoarea etică a manifestărilor ei, lucrează în sensul străduințelor noastre de a întări ființa „eului“ etic în particularitățile lui constitutive și în însușirile dezvoltării lui morale. În a doua categorie ar intra, firește, acea culturală străină, care, atât prin eterogeneitatea naturei cât și prin tendința manifestărilor ei, poate tulbura dezvoltarea firească a sufletului național, și o poate deturna dela calea propășirii normale a omenirii.

Se pune astfel chestia atitudinii noastre față de cultura latină și anglo-saxonă, deoparte, și de cea germană, de altă parte.

IV). Nu uit o altă ordine de preocupări, din zi în zi mai intense și mai sgomotoase. Le notez numai în limitele înțelesului lor rațional. Ridicarea culturală și materială a poporului, a mulțimii, a fărânimii a fost formulată de mult ca parte integrantă a idealului național, alături cu unirea tuturor Românilor ¹⁾. Azi, când această unire este politicește realizată, laturea democratică a idealului național nu poate fi decât accentuată. Nu numai convingerile noastre, scoase din simțul dreptății și al prevederii sociale, dar și impulsivitatea unor curente periculoase, cari îmbracă tendința întunecoasă a desordinei, anarhiei și distrugerii, în haina amăgitoare a iubirii poporului, împing aceste preocupări pe planul întâiu al conștiinței timpului. Nu-i e permis educatorului să le ignoreze. El trebuie să fie prevenit și orientat. El trebuie să cunoască principiile

1) Incă din prima ediție (1898) a „Cursului de pedagogie“.

ce merită să servească de călăuză și rătăcirile de cari e necesar să fie ferită mentalitatea tinerimii.

Curentul materialismului anarhic al comunismului are propagandiști neobosiți, bine organizați, răspândiți pretutindeni, înarmați cu arme de luptă de tot felul. Oare societatea, așezată pe baza legilor naturale ale unei dezvoltări treptate; oare statul, dator a respecta și ajuta evoluția firească a societății, nu vor trebui să răspundă la propaganda revoluționară a anarhiei cu propaganda rațională a științei? Școala este una din forțele biologice ale conservării culturale. Sugestiile permanente și concordante ale educației pot zădărnici loviturile spiritului de ură, isvorit adesea din ignoranță sau din o instrucție insuficientă. Adevărata cultură este modestă, dar tare: pseudo-cultura este îndrăsneață, dar șubredă. Efectul celui tare însă este nul, dacă nu se manifestă. Cel slab poate învinge, dacă e lăsat să lucreze singur. Picătura mică, zice proverbul, găurește piatra.

Datoria educației și a statului e indicată.

În cadrul acestui studiu nu poate intra, firește, dezvoltarea largă a tuturor acestor probleme. Câteva considerații preliminare asupra lor le consider indispensabile.

I

CULTURA ȘI EDUCAȚIA „NAȚIONALĂ“

O NECESITATE PERMANENTĂ

1. O chestiune, mai presus de toate, mi se pare prealabilă.

Se mai poate vorbi, în lumea nouă, de după război, de necesitatea unei *culturi naționale proprii*? Naționalismul nu și-a trăit traiul, nu a devenit un anachronism, azi când omenirea iea, pare-se, o alcătuire supra-etnică, în acea unitate supra-națională, care se chiamă „Societatea sau Liga Națiunilor“? În starea de spirit creată în omenire de victoria Dreptului, care suprimă egoismul etnic, mai este loc pentru o cultură caracterizată prin particularitățile de neam și deci pentru preocupările educației naționale?

Răspunsul pare a fi simplu și aprioristic.

Cine zice „Societate sau ligă a *națiunilor*“ zice, mai întâiu de toate, „națiuni“, presupune adică existența acelor individualități etnice deosebite cari intră în alcătuirea unității colective mai mari, numite *societate* sau *ligă* a națiunilor.

Și, după toată probabilitatea, prin faptul unirii elementelor etnice omogene, mult timp despărțite în contra voci lor, și prin solidarizarea lor organică în fața altor unități etnice din afară sau din năuntru, sentimentul național, în urma războiului, e destinat mai mult să crească decât să descrească.

Dar această deducție ipotetică are nevoie să fie confirmată de o constatare de fapt a stării reale în care se găsește conștiința popoarelor, în astă privință, în *momentul de față*, de după războiu.

O constatare, care echivalează cât o anchetă din cele mai serioase, o găsim în mărturisirea unui om care, mai mult decât toți contemporanii, întrunește, pe lângă pregătirea apercepției sociologice, condiția de a fi cunoscut de aproape spiritul popoarelor și în raporturile lor dinainte de războiu, și în ciocnirea lor sângeroasă din timpul războiului, și în frecările lor pașnice, dar destul de ascuțite și tenaci, desfășurate în jurul mesei verzi a Conferinței Păcii.

Acest om este însuși fostul președinte al Conferinței Păcii, d-l G. Clemenceau.

Intr'o nespus de prețioasă declarație, făcută cu prilejul rati-ficării păcii de la Versailles¹⁾, D-l Clemenceau, a caracterizat starea de spirit, de după războiu, a popoarelor occidentale, cari, stând în fruntea evoluției politice culturale, servesc de model și de că-lăuză omenirii întregi, El a spus :

«J'ai retrouvé chacun tel que je le connaissais avant la guerre, au lendemain de l'armistice, après avoir eu — comment dirai-je — le coup de théâtre qui a changé la situation de l'Allemagne.

«Je ne doute pas que mes contradicteurs, en causant avec moi, se soient plaint qu'ils me trouvaient Français encore plus qu'ils ne me connaissent : et, de mon côté, je me suis plaint qu'ils fussent un peu plus exclusivement Britanniques ou Américains que je ne l'aurais pensé».

Ce rezultă din această constatare, formulată de un om de guvernământ, al cărui curaj intelectual, însoțit de sentimentul răspunderii, a căutat să exprime o convingere întemeiată pe fapte pozitive ?

Intensificarea sentimentului național este o realitate pe care trebuie contat în lumea nouă de după războiu.

1) In discursul ținut în Senat, la 12 Oct, 1919.

2. În lupta pentru conservarea existenței etnice, sentimentul național este o forță biologică. El măsoară gradul puterii de rezistență și condiționează biruința.

○ formă rezumativă a sentimentului național, este aceea care se exprimă în sentimentul de demnitate, de onoare, de mândrie națională; iar nu element constitutiv al lui este *stima și respectul de sine*.

Stima de sine dă încrederea în sine. Și mândria etnică e semnul conștiinței de sine a unei națiuni. Amândouă sunt puteri și condiții de biruință în lupta vieții.

Ca să impui altuia respectul, prima condiție e să te stimezi tu însuși. Și pentru aceasta trebuie să existe motive obiective serioase, valabile pentru orice conștiință omenească normală.

Popoarele occidentale au, firește, se va zice, de ce să fie mândre de ființa lor etnică: au dezvoltat o civilizație proprie. Dar noi, avem de ce să fim mulțumiți de noi? Avem de ce să fim mândri, în trecutul, în prezentul nostru?

În prezent? Situația internațională de după războiu, în orientul Europei, pune România în o lumină deosebită de cinste și distincție. Poziția ei este cu totul alta decât înainte de războiu.

În jurul ei nu mai există marile imperii de altă dată.

Rusia țaristă este la pământ, desmembrată și în prada frigurilor anarhiei, provocate de împunsătura otrăvită a exantematicului bolșevist.

Austro-Ungaria a dispărut ca atare. Din ea n'a mai rămas de cât o biată Austrie nemțească, și o mică Ungarie izolată, redate amândouă la proporțiile firești ale extensiunii lor naționale. Pe ruinele și din sfărâăturile vechii Austro-Ungarii s'au ridicat ori s'au întregit state noi neatârdate: Cehoslovachia, Jugo-slavia, Polonia.

Marii vrășmași dela răsărit și dela apus s'au scufundat astfel, făcând naufragiu în groaznica furtună a ciocnirii popoarelor. Puterea lor era artificială.

Vrășmașii dela sud, Bulgaria, Turcia, nu mai contează; una e încătușată pentru multă vreme, în fatalitățile căderii; cealaltă redusă la cea mai simplă expresie; amândouă puse în umbra istoriei prin o înfrângere meritată¹⁾.

1) Ridicarea momentană a Turciei, după înfrângerea Grecilor în Asia Mică, nu contează. Ea nu va trece peste limitele intereselor comune ale civilizației europene occidentale.

Statele noi, abia înjghebate sau abia dezmetecite după amețala războaielor, Polonia, Cehoslovacia, Jugo-slavia sau statul Sârbo-croat. nu se pot afirma ca factori ai civilizației europene, Abia se ridică pe picioare, încă desorientate. Trebuesc sprijinite și duse de mână.

Astfel scena istorică a orientului european, golită de marii protogoniști, se găsește ocupată de liguranți sau începători.

Intre ei, România singură pășește mândră, puternică, sigură pe mersul ei și pe experiența ei, conștientă de valoarea și de drepturile ei, de țintele și drumurile ce duc la ele.

Cu un an înainte de războiul mondial, în 1913, România veche, România mică se ridicase, în numele ordinii europene, în numele dreptului și libertății popoarelor, la rolul de sfătuitoare a popoarelor balcanice, și la nevoe de îndrumătoare practică, înarmată cu sancțiuni, gata să aplice pedepse.

Războaiele balcanice, dintre Turcia, Grec'a, Bulgaria, sfârșindu-se prin interven'rea României, pacea dela București a fost, pentru regatul român dintre Carpați și Dunăre, o apoteoză.

Această glorie apare încă pe fruntea României ca nimb de noblețe și distincție, azi, când România se arată, pe vechia scenă a lumii orientale, în o acțiune nouă, din care s'au dat înlături actorii cu renume mondial, ce jucau roluri prime, Rusia și Austro-Ungaria, și au apărut în locul lor actori începători, în rolurile ce li s'a scris de istorie pentru marea dramă mondială, vecinic nesfârșită și vecinic nouă.

Prestigiul României e opera trecutului său, efectul valorii arătate de vechiul mic regat al celor 7—8 milioane de Români liberi, reprezentanți ai valorii rasei întregi.

Dar mai este azi și opera momentului nou în istoria neamului românesc, opera Unirii într'un singur stat liber a tuturor Românilor, într'un stat îndoit mai mare decât acela al vechiului regat.

România, crescută fizicește, și-a ridicat prestigiul. Perspectiva în care apare în ochii lumii iea proporții remarcabile, prin scăderea terminilor de comparație din prejur. Chiar dacă ar fi rămas la dimensiunile ei de mai înainte, România ar fi crescut în ochii lumii, cum crește Ciahlăul în spațiul liber, în care ochiul nu întâlnește piedica altor înălțimi rivale.

La acest efect de optică,—reductibil, poate, uneori, la o iluzie,—se adaugă o cauză nouă: o creștere reală a României, care

a ținut parcă să dovedească dela început că mărirea ei fizică e un simbol al măririi ei sufletești.

De puterea ei sufletească dăduse dovezi în rezistența ei neînfrântă în contra ispitelor anarhiei bolșeviste, cari o năpusteau din toate părțile. Ca în orice rezistență pasivă, orcât de eroică ar fi, mărirea etică a putut trece nebagată în seamă, a putut impresiona mai puțin.

A trebuit ca valoarea și vigoarea caracterului moral să se manifeste în acțiuni de ofensivă ideală, sub forma de virtute dinamică, de forță militantă, pentru ca strălucirea ei să uimească lumea, și la apoteoza trecutului să se adauge încoronarea prezentului. Dărâmarea întăriturilor bolșevismului maghiar, care neliniștea civilizația europeană, prin îndrăznețele perspective ale unirii cu anarhia rusă, și intrarea armatei române ca armată de ordine, dorită și chemată de partea sănătoasă chiar a națiunii maghiare, în Buda-Pesta, capitala haosului învecinat, a consacrat în istoria universală contiporană importanța covârșitoare a României Noi, a României Mari, în orientul Europei.

Presa mondială aducea României omagiu convenit când mărturisia că România, învingând valorile bolșevismului, a salvat civilizația europeană.

România a repetat azi serviciul ce l'a adus omenirii atunci când înfruntau valorile invaziei turcești, și când își atrăgea epitetul de atlet al Creștinătății, în persoana lui Ștefan cel Mare.

Locul ce e ursită să ocupe în roștul vieții europene, ca energie vitală în mersul istoric al lumii, iese din zi în zi la iveală.

Din inițiativa și prin stăruința ei s'a înghebat, în mijlocul Europei, acea valoroasă „Mică Antantă“, menită a ocroti dezvoltarea firească a popoarelor în contra lăcomiei sălbătice a dușmanilor păcii și libertății.

Iar în marea Conferință internațională dela Geneva, România a fost purtătoarea de cuvânt a popoarelor Jugo-Slaviei și Cehoslovaciei, și cuvântul ei a fost ascultat cu o atenție care a avut, în genere, efecte binefăcătoare asupra treburilor publice europene.

Nu vreau să trec sub tăcere un punct, care s-a încercat de unii să-l înfățișeze ca *punct negru* în purtarea României intrate de bună voie în marele războiu mondial, destinat de soartă să fie războiul ei pentru întregirea neamului românesc.

Umbra ce ar putea să arunce acea învinuire asupra nume uii și cinstei patriei noastre, și scăderea ce ar putea aduce încrederii în caracterul ei moral, ne îndreptățește a căuta să facem lumină, atât pentru conștiința noastră cât și pentru aceea a urmașilor.

E vorba de așa zisa *Pace* făcută la București, în 1918, cu dușmanul nostru și al Alianților noștri în contra angajamentului luat în comun de a nu face nimeni *pace separată*.

Ar fi o crimă să lăsăm a crește generațiile tinere sub impresia deprimantă că România și-a călcat angajamentul.

Lașitatea aceasta n'a făcut-o România.

Fapta ei nu se poate asemăna cu aceea a Rusiei de la Brest-Litovsc.

Rusia n'a mai vrut să se lupte, deși ar fi putut.

România n'a mai putut să lupte, deși ar fi voit.

Și n'a mai putut, fiindcă n'a mai fost posibil să fie ajutată de aliații din Occident, și fiindcă a fost trădată de aliatul din Răsărit, singurul care ar fi putut-o ajuta, fiindu-i vecin.

România a fost, cum s'a exprimat lapidar Președintele Republicii Franceze, d-l *Poincaré*, în discursul de deschidere a Conferinței Păcii: „*abandonnée et trahie*“.

A fost aruncată de un tovarăș de luptă puternic în brațele dușmanului, care a ținut-o legată, ca s'o împiedice de a se mișca.

Pretinsul „tratată de pace“ n'a făcut să înceteze starea virtuală de războiu, care a silit pe dușman să-și *immobilizeze* 6 divizii.

Și la cea dintâi slăbire a presiunii lanțurilor, sub loviturile date tiraniei germane de aliații din Apus, România s'a ridicat din nou gata de luptă și și-a reluat locul pe frontul mondial, de astă dată singură în răsărit, ba chiar în luptă și cu fostul ei aliat, trădător.

Tratatul de pace nici formal nu era existent. Regele nu-l iscălise. Dacă, sub baioneta nemțească s'a găsit un parlament de spirite slabe și rătăcite cari să-l voteze, votul lui era tot așa de străin de voința și de sentimentul țării, cum au fost totdeauna pornirile sterile ale agitației nemțofililor și ale agenților corupției germane, în tot timpul neutralității și al războiului.

Un parlament nul și neexistent din fire, înainte de a fi fost declarat astfel în formă, nu poate angaja voința și răspunderea istorică a neamului românesc.

România rămâne curată și cinstită în idealul ei, în jertfele ei, în fațele ei.

A luptat până în ultimul moment; pacea n'a voit-o, decât odată cu aliații cu cari a intrat în războiu pentru Dreptate.

Dreptatea s'a făcut, Alianții, cari n'au recunoscut, din capul locului, „pacea“ dela București, considerând-o ca o pace impusă de vrăjmași, nu consimțită de poporul român, au făcut să se isodească visul istoric al neamului, și au dat României cinstea cuvenită.

Înșușiri caracteristice ale națiunii române, ca directive în formularea idealului

Principiul și dreptul educației naționale, scoase din sentimentul demnității și valorii personale etnice, nu e suficient să se întemeieze pe opinia altora despre noi. Nu în ochi străini, cari pot privi lucrurile prin prisma egoismului propriu, este exclusiv indicat omului a-și vedea oglindită personalitatea morală.

Aceasta cel mult poate servi la o confirmare a unei realități năuntrice, constatate prin analiza critică a însușirilor inerente națurii noastre, însușiri de un caracter permanent, învederat statornic prin acte și manifestări în decursul vremurilor, și în împrejurări diferite.

Orce educație națională are de scop ridicarea morală a unui popor, deszoltarea însușirilor lui superioare, pentru afirmarea lor în lume cu mai multă strălucire și statornicie.

Asta presupune nu numai existența acelor însușiri înalte cari îl caracterizează și cari pot figura între podoabele nobile ale omenirii, dar și cunoașterea lor. „Cunoaște-te pe tine însuși“ al lui Socrate este prima condiție a perfectibilității.

Pentru poporul român, ea este și o cauză de încredere în sine. El nu va perde nimic, ci va câștiga totul cunoscându-se bine pe sine însuși. Iar încrederea în sine este, la rândul său, condiția isbândeii, în ordinea morală ca și în cea fizică.

De aceea credem necesar a aduce la cunoștința generațiilor tinere calitățile distinse, ale poporului român, spre a servi de bază în formarea caracterului lor moral, care se identifică astfel cu însuși caracterul național.

Simțul politic.—O formă a simțului moral este și *instinctul politic* al poporului român.

Bunul simț, omenia, simțul dreptății și al echilibrului forțelor sociale, trebuința morală a reciprocității, formulață așa de simplu de Cristos: „nu face altuia, ce nu vrei să-ți facă ție altul“, și „fă altuia, ce ai vrea să-ți facă și ție altul“,—alcătuesc cea mai sigură garanție a justiției, care susține temelia statelor; „*Justitia fundamentum regnorum*“.

Cumpănirea dreaptă a întâmplărilor din năuntrul țării sau din afară, pătrunderea repede și exactă în efectele lor naturale și

în urmările lor asupra vieții și fericirii omenesci, fac din intuiția și purtarea poporului român o călăuză sigură în vălmașagul schimbărilor amețitoare ce vântură omenirea în timpul din urmă.

Instinctul lui politic, care a făcut admirația unor etnologi și istorici străini, s'a confirmat în trecut ca și în prezent.

În trecut, prin modul cum a știut, dintre toate popoarele orientului puse în calea năvălirii turcești, să-și păstreze, prin vitejie și cuminenie, prin forța pusă în serviciul dreptului și demnității naționale, neatârănarea politică, pe când valurile musulmane prefăceau în provincii turcești, în pașalăcuri, toate ținuturile din sudul Dunării și din nordul ei, spre apus, Ungaria întreagă până la Viena, și pe când toată Europa tremura de groază în fața Semilunei.

În prezent, acelaș instinct politic s'a adeverit și mai strălucit în fața invaziei cumplite a *Anarhiei* bolșevice; anarhie care a făcut să se prăbușească în ruine o colosală împărăție vecină și și-a plimbat forța incendiară de jur împrejurul hotarelor neamului românesc; anarhie care, prefăcând Ungaria într'un focar de răsturnare haotică, se pregătea să-și unească flăcările cu ale Rusiei aflate în plin incendiu, și poate cu ale Bulgariei, pe d'asupra României, singurul zid de apărare ce mai ținea în loc valul distrucției și-l despărția de restul Europei înfiorate de perspectiva unui cataclism mai îngrozitor decât războiul abia sfârșit.

Războiul mondial ce se sfârșia însemnase cel puțin lupta între două principii de organizare a lumii: principiul organizării pe baza constrângerii, a forței și a dominației germane de o parte, și principiul național al ordinii pe baza liberei determinări și dezvoltări a popoarelor, de alta.

Lupta ce se începea acum era între orce principii de organizație și desorganizația deșăvârșită.

Dacă ar fi învins Germania, era să piardă omenirea toate achizițiile morale și politice dobândite prin marea revoluție franceză dela sfârșitul secolului al 18-lea și prin cea engleză, pașnică dar rodnică, din sec. al 17-lea. Ne-am fi întors dela libertate la autocrație.!

Evoluția ar fi făcut un pas mare înapoi, dar regresiuinea s'ar fi oprit pe o treaptă a dezvoltării istorice, treaptă inferioară, medievală, dar aflătoare, în orce caz, tot pe scara ascendentă a e-

voluției, cu speranța unei reluări a drumului spre forme mai înalte de organizație.

Dacă învingea bolșevismul, această speranță era perdută. Omenirea ar fi ieșit din sfera dezvoltării istorice, ar fi fost aruncată în faza primitivă preistorică, a ferocității animalice, care-și face o glorie din sfărâmarea oricărui semn distinctiv dintre om și dobitoace, care vrea să facă tablă rasă de tot ce a produs evoluția și istoria, morala, religia, cultura și civilizația, și să lase drum liber bestiei în toată goliciunea hidoasă a instinctelor rele, instincte mereu reprimite și înfrânate de reformatori și legiuitori, spre a face posibilă viața în comun a oamenilor, în societate.

Simțul politic al poporului român a evitat acest cataclism mondial.

• Și unde se vede clar linia dreaptă a judecății și conducerii sale în lume, după un criteriu propriu, care se prezintă cu precizia și hotărârea funcțiunii unui instinct, este în atitudinea ce a avut față de fenomenul bolnavicios al bolșevismului, sub orice formă s'ar fi arătat și or de unde ar fi venit

Că era ușor să-l respingă cu desgust când l'a văzut venind dela poporul rus, pentru noi ni se pare aproape natural și lesne de înțeles, dacă ne gândim la părerea ce are Românul de Ruși, în genere, și cum îi judecă în porecla ce le dă. Nu e vorba aci, firește, de exprimarea politică a unui raport protocolar.

Disprețul adânc ce transpiră în epitetul cunoscut e un fapt psihologic, care poate explica de ce nu te simți îndemnat a te lua după modelul venit dela cel care ți se pare că merită acest titlu.

Cu totul altfel se întâmplă când vezi anumite manifestări la oameni pe cari ești deprins a-i stima și a-i admira. Ți trebuie mult simț critic și spirit de autonomie morală și o maturitate a caracterului, ca să rezisti unei porniri naturale de a imita aceea ce vezi la o persoană pe care ți-o crezi superioară și care pe deasupra ți-e și dragă.

Când un regiment francez, în contact cu molima bolșevistă, a dat semne de contagiune, soldații români spuneau comandanților lor, ciățenând din cap cu părere de rău:

— Mi se pare, d-le capitan, că o să-i ducem și pe ăștia cu baioneta, ca pe Ruși.

O dovadă mai elocventă de justa delimitare a sferelor morale

într'un suflet bine echilibrat, care știe ce poate fi îngăduit și ce nu, e greu de găsit.

Sfera toleranței Românului e, de altfel, destul de largă. Are însă și ea hotare bine trase ; și, când trebuie, bine păzite.

Toleranța.—O manifestare a simțului politic, care are înfățișarea mai fățiș derivată din simțul moral, este acea trăsătură caracteristică pe care o găsim statornic în raporturile poporului român cu alte neamuri : *toleranța*.

Amândouă aceste trăsături se găsesc așa de adânc sădite în constituția psihică a poporului, încât alcătuiesc elementele constitutive ale genezei lui etnice, sunt date înnăscute ale eredității.

Toleranța pentru firea deosebită a altor nații nu se găsește la nici unul din popoarele inconjuratoare,—pentru a nu vorbi decât de vecini—în gradul, în care se vede funcționând la Români.

Ferocitatea tenace cu care Ungurii, Bulgarii, Sârbii chiar au căutat să desnaționalizeze elementele etnice aflătoare pe teritoriul lor, e absolut necunoscută conștiinței îngăduitoare românești. Nici Rușii n'au fost mai toleranți, judecând după rezultatele constatate în Basarabia. Probele le avem, azi, sub ochii noștri chiar aici, în acei iubiți reprezentanți ai tinerimii universitare, cari vin în sălile de cursuri cu sufletele însetate de cultură românească și simt nevoia de a lupta cu efectele trecutei stăpâniri rusești, care le au făcut mai mult decât grea înțelegerea limbii lor naționale.

Cât de cumplit, apoi, apasă jugul sârbesc din Timoc, ne putem închipui din următorul obicei popular, născut la țărani din Timoc, și povestit cu ciudă de un învățat sârb :

Românilor, la moarte, li se pune în sicriu un băț, ca să se apere de Sârbi pe lumea cealaltă !

Furia desnaționalizării constatată la Unguri, Slavi, Bulgari, nu-și găsește perechea decât la Germani.

Dacă se lasă la o parte popoarele occidentale, în toată Europa centrală și orientală o singură țară, România, face excepție la regula barbară a tiraniei etnice, a pornirii inumane de exterminare a neamurilor străine supuse or numai direct învecinate.

Cum se explică această trăsătură comună României cu Occidentul anglo-franco-italian ?

Deși lipsite de contact imediat, ce a făcut ca aceste suflete etnice depărtate să se asemene atât de mult în atitudinea lor morală ?

Unitatea originii culturale, care a făcut unitatea etică a sufletelor.

Geniul culturii latine, care, plecând din Italia s'a imprimat în sufletul Galiei și al Britaniei, a răsărit și pe toată întinderea Daciei traiane, „*Deciae felicitas*“, adus de legionarii romani, și împlântat în sufletul tuturor locuitorilor, fie ei daci sau ne-daci.

„Toleranța“ caracteristică poporului român—o caracteristică comună cu a popoarelor occidentale de cultură latină—mi-o explic ca desvoltarea unui germen sufletesc, moștenit din acea *humanitas* de ordin mai mult politic decât etic—care a luat ființă, pentru întâia oară în cunoștința omenească la Romani, cârmuitorii lumii.

Romanii n'au supus popoarele ca să le prade, ca barbarii; sau ca să le extermine, ca Asiaticii; sau ca să le desnaționalizeze, ca Germanii, Ungurii, Slavii. Ei le supuneau ca să le cârmuiască în ordine și legalitate, lăsându-le să se desvolte după firea lor, la adăpostul seagului roman, în o „pace romană“ civilizatoare, pace păzită de puterea armatelor biruitoare, și dându-le, ca premiu de cumișenie, suprema onoare a cetățeniei romane, dreptul de a fi *civis romanus*.

Tactul de a mânuși și stăpâni sufletele, arta de a cârmui popoarele nu mai Romanii au avut-o.

Nu li se cerea popoarelor învinse decât recunoașterea autorității și legii romane. Celor supuși acestor condiții li se îngăduia existența întreagă, sub scutul ordinii și forței romane: cu limba lor, cu obiceiul lor, cu religia lor, ba chiar, în anumite limite, cu administrația lor. Limitele erau acelea puse de legea statului roman.

Această admitere și îngăduință a individualităților etnice particulare, această „*humanitas*“ romana, este un punct nou de conștiință omenească peste însușirile câștigate de civilizația elină, care, cu toată superioritatea ei artistică, filosofică, etc., nu ajunsese a-și învinge disprețul pentru chipul și înfățișarea altor neamuri, numite în bloc *barbari*, din mândria unei conștiințe juste a superiorității sale culturale și din o naivă idolatrizare exclusivă a limbei proprii.

Peste această *humanitas* romană, de ordin mai mult politic, nu s'a ridicat decât concepția de ordin etic a frăției umane, adusă în lume de Creștinism.

Creștinismul a pătruns în sufletul românesc mult mai demult decât la celelalte popoare din orientul și din centrul Europei, pentru a nu vorbi decât de acestea.

În toleranța românească intră astfel *humanitas* romană, străbătută de conștiința frăției omenești a Creștinismului.

Alte însușiri.—Nu voesc și nici nu pot să epuizez caracterizarea sufletului românesc, în toate trăsăturile lui esențiale. Mai adaug câteva. Întâiu una, care e proverbială : *ospitalitatea*. Nimeni nu bate în zadar la ușa Românului. Casa lui e deschisă și bucurătoare să te adăpostească, străine trecător, fără să te întrebe cine și de unde ești. Masa lui, când mai bogată când mai frugală, e totdeauna gata să te ospăteze.

Altă trăsătură, înrudită cu toate de mai sus, dar meritând să fie pomenită deosebit : *mila*.

Mila Românului e mare.

Ertător și milos s'a arătat el și în crâncenul război din urmă. Scene de o înălțime morală uimitoare s'au văzut în toiul luptelor : soldați români dând să bea, din plosca lor, apă vrășmașului învins și legându-i rănile, cu o blândețe care a luat locul în mod isbitor avântului de leu întărit cu care se repezise asupra lui. Românul nu se luptă decât ca să înfrunte, forța asupritoare. Pe cel culcat la pământ îl ajută să se ridice.

Generositatea e legată cu cavalerismul, dar nu exclude *îndârjita apărare a dreptului* propriu, în potriva celui ce vrea să-ți-l răpească, după cum nici *modestia* și *omenia blajină*, care nu vrea să jignească susceptibilitățile altuia, nu exclude *mândria* personală, care împune altuia respectul datorit, după dreaptă reciprocitate.

Alecsandri și Eminescu au formulat aceste atitudini sufletești, unul când a caracterizat „ginta latină“, celalt când a zugrăvit pe Mircea în fața lui Baized.

*Latina gintă are parte
De ale pământului comori
Și mult voios ea le împarte
Cu celelalte a ei surori,
Dar e teribilă, 'n mînie
Când brațul ei liberator
Isbește 'n cruda tiranie
Și luptă pentru al ei onor.*

Scena întâlnirii lui Mircea cu Baized trebuie citită în între-

197

gime, ca să se vadă cum se ridică treptat sufletul bătrânului Voevod dela smerenia simplă a omului, care vrea să se facă nebăgat în seamă, până la uriașa înălțare a eroului, care pune totul în cumpănă înfruntând moartea, ca să-și apere cinstea.

Toate aceste însușiri sunt produsul unei evoluții morale înaintate și nu sunt puse în serviciul egoismului, fie individual sau național. Sunt forțe biologice generale, folositoare conservării omenirii și dezvoltării ei armonice.

De aceea păstrarea și accentuarea lor stă în acord cu însăși intenția immanentă a naturei, care nu se poate realiza însă decât prin voința omenească.

Adusă clar la conștiință, această lege se transformă într'un imperativ categoric al educației.

Trebuie să păstrezi și să dezvolti în sufletul generațiilor tinere însușirile caracteristice ale neamului, cari alcătuiesc podoaba lui morală, pentru că sunt, în acelaș timp, condiții de înaintare ale omenirii spre forme de viață armonică superioară.

Datoria conservării propriei tale ființe etnice devine astfel, pentru națiunea ta, o datorie către omenirea întreagă.

II

ORIENTAREA IN RAPORTURILE INTERNE

Prima întrebare cu caracter de prealabilitate :—dacă mai poate fi vorba azi de educație națională,—a primit un răspuns afirmativ și indicația înțelesului nou, precum și a direcției în care se poate găsi modalitatea de îndeplinire.

România Nouă, în forma, cuprinsul și extensiunea ei, aduce probleme și preocupări noi, unele privitoare la raporturile ei interne, altele privitoare la relațiile ei internaționale.

Intre preocupările interne, cele mai de căpetenie, cari ating directivele culturale, sunt două : consolidarea unirii *prin unificare sufletească* și așa zisa chestie a *minorităților etnice*.

UNIFICAREA SUFLETEASCĂ NAȚIONALĂ

Consolidarea unirii.—Intregirea națională adaugă la mentali-

tatea română din fostul regat, pe acea a Românilor din ținuturile eliberate.

Aceste ținuturi au fost eliberate de sub diferite juguri străine și vin cu anumite habitudini sufletești câștigate din contactul îndelungat cu deosebite culturi sau concepții de lume și de viață : Bucovina, nemțească (austriacă) : Transilvania, germano-maghiară ; Basarabia, rusească.

Influențele mediului istoric străin n'au modificat fondul adânc sufleteș național.

Toate provinciile desrobite s-au simțit *una* cu România, a cărei liberă existență de stat etnic era pentru ele toate un simbol, și un centru de atracție și de cristalizare cultural politică.

De aceea, la prima slăbire a lanțurilor, ele au sburat în brațele libere ale sorei lor mai mari.

Ce deosebire dintre această unire cu aceea forțată a Croaților cu Serbia !

Totuși, unirea trebuie intensificată în conștiință, prin accentuarea unor idei și stări de suflet cu tendință de coeziune și solidaritate, și prin înlăturarea altora cu tendință contrară, rămășițe trecătoare ale trecutului sau produse vremelnice ale clipei istorice.

Operația poate provoca strigătele de durere ale nașterii unui stat nou.

Fiecare negație a unei stări de conștiință protrivnică scopului unificării desavârșite, are în fața sa afirmarea unei idei, care se ridică s'o înlocuiască, urmând îndemnul firesc al instinctului de conservare națională și planul concepției adânci a destinului istoric.

Dacă trecutul a făcut sufletul etnic românesc să stea, în unele ținuturi mai mult, în altele mai puțin, sub apăsarea geniului străin al altor neamuri, o primă condiție de a recăpăta omogeneitatea spirituală este de a căuta să se înlătore unele depresivni mintale datorite jugului îndelungat al culturilor suprapuse și impuse spiritului național latin.

Și pentru că *sublata causa tollitur efectus*, să se caute, ca o măsură preventivă de igienă sufletească națională, să se îndepărteze cauza, reducând posibilitatea influenței mai departe a spiritului cultutei străine, de care e vorba.

La această condiție negativă, se adaugă în mod firesc alta pozitivă : îndreptarea minților spre orizontul luminos al cul-

turei isvorite din geniul original al rasei noastre, spre cea mai frumoasă și mai veche cultură o nenească, spre cultura latină, cu o eflorescență așa de strălucită și de variată, în ramificațiile ei neolatine și în reflexele ei anglo-saxone.

Provinciile surori, cari s'au smlus din lanțurile altor genii și-au fugit „acasă“, e natural să găsească mai cu greu calea noiei renașteri suflești a latinității. Sora lor mai mare, România, liberă în mișcările și în desvoltarea ei firească mai demult, a putut stabili mai din vreme contactul cu civilizația rasei. Mână în mână, „unite în cuget și simțiri“, cum le-a cerut în vremuri triste poetul, vor merge împreună către aceeași lumină, care va fi și isvorul de înțărare și isvorul de unire, prin aceeași hrană spirituală.

Conștiința unității lor de origine și de natură a dat Românilor de pretutindeni, în valurile vremii, puterea de rezistență ce vine din gândul că nu ești singur și slab în lume și speranța unei uniri cu frații, care face tăria.

Conștiința descendenții din acelaș neam de oameni, cari au stăpănit și luminat lumea, a dat sufletului românesc sentimentul mândriei și al demnității în ceasurile cele mai desperate, precum și credința mântuitoare în reîntoarcerea lumii la rostul ei adevărat.

Aceleași stări de conștiință vor fi sfătuitoarele înțelepte ale prezentului și vor rămânea providența neamului românesc.

Unul și acelaș popor strâns tot la un loc, liber și stăpân pe sine, în unul și acelaș stat național, iată punctul de plecare.

El merge acum pe acelaș drum către aceeași țintă.

Toate interesele diferitelor ținuturi s'au contopit în unul și acelaș interes mare, total, românesc, obșteșc.

Acest fapt duce la altă condiție a unificării sufleștești și a consolidării unirii.

Și ea se prezintă cu o lature negativă și cu una pozitivă.

Este un adevăr de biologie etnică așa de necontestabil încât pare axiomatic: unirea părților, odată despărțite, într'un tot solidar al unui singur stat național, exclude principial orice ideie de *privilegii locale* sau provinciale. Nu se poate zice: Transilvănenii să-și vază de Transilvania, Bucovinenii de Bucovina, Basarabeni de Basarabia, cum nu se zice: Muntenia a Muntenilor, Moldova a Moldovenilor.

Particularismul mentalității regionaliste va trebui să dispară.

Valorile naționale să fie recunoscute ca atari pe toată întinderea geografică a nației, în diferitele ramuri de manifestare ale geniului național.

Nevoia conservării naționale, în lupta neamului pentru afirmarea în lume cere aceasta.

Așa s'a dovedit de fapt când am fost puși în fața problemelor iscăririi Păcii. Raporturi încordate, de o gravitate extremă, au determinat în mod necesar și firesc, selectarea și înjghebarea la colaborare armonică a valorilor politice luate din tot neamul românesc, după calitățile cerute de momentul istoric.

Acelaș principiu să se respecte în toate cazurile de serviciu public, de orice ordine, chiar dacă nu iese în evidență totdeauna caracterul „biologic național“ ai situației, ca în cazul luptei integrale dela neam la neam sau în acela al raporturilor neamului cu lumea din afară.

În marginele cadrului tras de gândul și dorul comun al armonizării sufletești complete, se cere :

Îngăduirea particularităților locale vremelnice.

Basarabeni, bunăoară, spre a pomeni un singur exemplu, au luat din contractul exclusiv cu ființa poporului rus, ceva din înfățișarea acestuia, ceva din manierele lui, din greutățile și modul lui de a vorbi limba românească, cu un accent și o pronunțare particulară.

Să nu confundăm aparențele cu fondul intern. Să-i luăm și să-i îmbrățișăm pe frații noștri, așa cum ne vin fugiți din închisoarea și captivitatea străinului. Treptat-treptat unitatea lăuntrică de gândire și de simțire va aduce pe acea din afară.

Oamenii cari trăesc mult timp împreună, în apropiere continuă, iau unul dela altul mișcări, trăsături, obiceiuri. Sfârșesc prin a se asemăna. Aceași lege care ni i-a diferențiat în arătările lor din afară, ni-i va identifica. Să-i ținem mereu aproape de noi, să să stăm mereu în contact cu ei : noi la ei, ei la noi.

Ceeace însă ne poate fi permis a considera ca inadmisibil și de nesuferit, este tot ce amintește, în mod bătător la ochi, timpul de înstrăinare și de robie a Basarabiei sub Ruși, cum ar fi bunăoară purtarea, fără rațiune, a șepcii rusești sau întrebuintarea, din neglijență sau intenție, a limbii rusești.

„Mutatis mutandis“ și în alte proporții diferite, aceeași atitudine sufletească de îngăduință reciprocă față cu unele particulari-

tăți, datorite împrejurărilor locale de viață, trebuie să fie norma raporturilor între frații de pretutindeni.

De altfel, bunul simț tradițional românesc și simțul elementarei omenii, fără a mai vorbi de acela al instinctului conservării și demnității, va dicta, după timp și cazuri, regula dreptei purtări, sub inspirația dorinței sincere de unificare sufletească armonică.

ACORDUL MINORITĂȚILOR ETNICE.

Problema se prezintă cu alte complicații mai serioase, când e vorba de raportul dintre Români, luați în total, ca majoritate dominantă a țării, și străinii cari alcătuiesc minoritățile etnice.

Idealul ar fi, natural, ca *unitatea sufletească cea mai desăvârșită* să domnească pe toată întinderea unui stat. Gradul în care domnește unirea și solidaritatea măsoară tăria aceluia stat, nu numai în raporturile lui cu alte state, dar și în viața lui internă. Forțele publice și particulare s'ar întrebuița în producție și creație pe toate terenurile, pe cel economic, artistic, științific, cultural.

Ca unitatea sufletească să fie desăvârșită, ar trebui să nu existe *divergențe profunde de interese și de ideal*.

La conlocuitorii unei anumite țări, s'ar putea închipui, la urma urmei, existența necesară a unei comunități de interese. Toți vor să fie apărați, să trăiască în ordine și liniște, să-și aibă viața asigurată și garantată, să poată dispune de înlesniri materiale datorite conviețuirii într'un stat cultural, cu bune căi de comunicație, cu bogată viață economică, cu negoț și industrie îndestulătoare.

Simbioza fizică însă nu presupune pe cea morală.

Divergențe de ideal pot sta alături și simultan cu identitatea de interese materiale.

În ultima analiză, ceea ce se relevă ca element de bază permanentă al conștiinței naționale, este *solidaritatea sufletească a amintirilor trecutului*.

Factorul istoric constituie firul care leagă generație de generație în linia timpului, alcătuind unitatea conștiinței etnice. Ființe etnice deosebite unele de altele pot trăi legate mai multe la un loc în o unitate solidară, pe baza materială a spațiului. Dar de aci, urmărindu-le în ordinea spirituală, le vezi despărțindu-se, pe linia timpului, apucând pe drumuri ce le duc pe fiecare în țara ideală a

visului și dorului, a căminului părintesc sau a mormintelor strămoșilor, a gloriei și a suferințelor neamului.

Desnaționalizarea silită este o iluzie. *Uitarea* nu este un act voluntar direct sau impus din afară, dar este un fenomen psihologic supus la anumite legi și condiții. Poți voluntar să cauți a îndeplini acele condiții, și deci indirect să ajungi, prin voință, la ruperea firului tradițional care te leagă cu trecutul unui neam și să-ți legi sufletul de firul amintirilor istorice ale altui popor.

Atunci ai căpătat alt suflet etnic.

E indiferent atunci cum ești îmbrăcat, cum te înhcești și chiar cum vorbești. Totul atârână de ce simți, de ce trecut ești mândru, de mormântul pe care depui flori de admirație și lacrimi de pietate. Acolo ți-e țara, aceea ți-e patria pentru care vrei să trăești, și ai vrea să mori.

Cu această condiție, ar fi posibilă unitatea sufletească perfectă a României mari, cu toată diversitatea aparentă a minorităților etnice.

Dar e realizabilă ?

Sunt două feluri de străini conlocuitori :

1. Unii cari au, în afară de hotarele statului român, o națiune ce a dat naștere unui stat de sine stătător.

2. Alții cari nu au nicăiri un stat etnic propriu.

În prima categorie sunt : Nemții, fie Austriaci fie Germani, Ungurii, Sârbii, Bulgarii, Rusii sau Ucrainenii.

În a doua categorie sunt Evreii.

Cei dintâiu aparțin unor națiuni vecine cu cari avem relații, când amicale, când încordate, uneori dușmănoase, după împrejurări. Și e firesc ca în sufletul lor să se nască, prin simpatie etnică, starea de spirit a statului de a cărui naționalitate se țin.

Gradul acestei solidarități, care leagă pe conlocuitorii unei țări cu sufletul altul neam, în afară și peste hotarele ei naturale, poate da naștere, firește, la tulburări și neliniște internă, proporțional cu gradul, manifestat or nu, al acelei solidarități.

Acest grad poate varia dela popor la popor și la același popor după împrejurări.

Un popor de un naționalism romantic ca cel german, sau fanatic ca cel maghiar, or sălbatec ca cel bulgar, poate da mult

de lucru cărmuitoarilor pentru armonizarea unității sufletești a țării într'un moment de conflict cu unul din statele respective.

Totuși, nu este exclusă posibilitatea unei cultivări a raporturilor și legăturilor de tot felul dintre țară și minorități, într'un chip care să atenueze mult sbuciumul desaccordului, și, eventual, chiar să-l suprime aproape de tot.

Punctul negru, ca să zic așa, al acestei chestiuni este temerea ca nu cumva *egoismul etnic* al unui stat oarecare — egoism care nu s'a lecuț odată cu chibzuirea înființării sau chiar cu realizarea „Ligei Națiunilor” — să nu se servească de conaționali ce a'cătuesc aiurea o minoritate etnică, spre a provoca conflicte internaționale.

Temerea este și aici începutul înțelepciunii.

Și temerea nu este numai de partea majorității față de forța Ligei, ci și din partea minorității etnice față de majoritatea în mijlocul căreia e nevoită să trăiască.

Uneltiri dușmănoase în contra țării pot atrage consecițe fuste pentru vinovați.

De altfel, atitudinea obișnuită a majorității româneși în timpuri normale nu va fi niciodată cauză de conflict.

Poporul român a fost îngăduitor față de străinii din țara lui, dacă erau oameni de omenie. N'a căutat niciodată să le facă traiul imposibil. Nu i-a tulburat în obiceiurile, în legea, în credințele lor. Pe nicăiri nu s'au perindat atâtea neamuri de oameni, din timpul invaziei barbarilor până azi. I-a considerat ca o fatalitate trecătoare: *Apa trece, pietrele rămân*. S'a învățat să vadă, sub atâtea forme variate esteriore, ceea ce este comun și permanent, *omul*. Și când a fost nevoit să conlocuiască vreme mai îndelungată cu unii din ei, ca s. e. cu Slavii în trecut, a știut să se împace cu ei destul de bine. Românul știe să distingă particularitățile fiecărui neam, și să le accepte așa cum sunt, rezervându-și doar dreptul de a-și râde câteodată de ciudățeniile lor. Dar asta, numai așa, spre a face haz și a petrece. Satira este doar de origine romană. În anecdote, în povești populare apare adesea *Rusul*, *Evreul*, *Neamțul*, *Țiganul*, *Urgurul*, *Sârbul* sau *Bulgarul*, în situații caracteristice, de un comic iresistibil, plăsmuit de imaginația plină de humor a poporului român.

Asta nu excludea bunele raporturi, în treburi și afaceri, cu

toți acești străini. Mulțumit poate că i-a dat ocazie să se amuzeze, asta pare că-l dispune și mai mult la generozitate. Tachinăria nu exclude prietenia. *Qui s'aime se taquine.*

Cât de puțin ne cunoaște Occidentul care își închipue că trebuie să intervină el ca să apere ființa etnică a minorităților din România !...

Pe când în Ungaria se schingiuiau Români, ca să-i facă să-și părăsească limba și nația, la noi trăiau liniștiți, aproape nebăgați în seamă, în voia lor, *Ciangăii*, în ținutul Romanului și Bacăului.

De *progromuri* în contra Evreilor la noi nu s'a auzit. Înainte de a se gândi Conferința Păcii să ceară a li se respecta legea, nimeni n'a silit pe Evrei să nu-și închidă prăvăliile Sâmbăta, și să nu lase târgul pustiu, mai ales în Moldova, unde Români sunt deprinși a se aproviziona de Vineri pentru trebuințele veții, știind că *Sâmbăta e sărbătoare evreiască.*

Dar, firește, nimeni nu s'a gândit, nici chiar Evrei, să nu să pună Sâmbătă zi de vot, pentru simplul cuvânt că nici cei mai credincioși Români nu s'au gândit că e păcat înaintea lui D-zeu să se ducă creștinul Duminica la vot. Camerele țin adesea ședință în zile de sărbătoare și Duminica. Vieța bisericească n'a mers niciodată cu pretențiile ei până acolo, încât să impieteze asupra vieții statului.

Bunăvoința îngăduitoare din trecut a bunului simț va continua și mai departe în raporturile dintre Români și străini.

În *rezoluția de proclamare a Uniunii Ardealului cu România*, în marea zi de 18 Noembrie (1 Dec. 1918), s'a pus principiul respectării libertății naționale a tuturor popoarelor conlocuitoare, într'un sens foarte larg. Ea corespunde stării psihologice de fapt a poporului român din toate timpurile.

O singură limită naturală se pune aplicării acestui principiu : trebuința vitală elementară de a se evita, din partea minorităților etnice, atitudini, cerințe și manifestări cari, prin natura lor, au tendința la afirmarea și crearea unui stat în stat.

Raportul normal între doi factori sociali nu se poate regla unilateral, dând reguli de conduită numai unui factor, ci la amândoi.

Și minorităților li se impune, firește, o anumită datorie, dic-

tată de norma conviețuirii cu națiunea alcătuitoare a statului etnic constituit și suveran căruia aparțin.

Deosebit și mai presus de obligațiile derivate din legile scrise ale statului, a căror observare este semnul vizibil al admiterii și respectării ființei lui, chestia raportului minorităților către statul și națiunea română este în fond o *chestie morală*.

Respectul de sine al demnității omenești elementare impune fiecăruia sincera analiză a conștiinței sale, atunci când se hotărăște a rămânea — de voie or de nevoie, indiferent — oaspele unei țări, unui popor: dacă rămâne ca prieten sau ca dușman, cu gânduri pașnice sau cu planuri ascunse de a face rău.

Un om cinstit și cuminte, care cere și primește a fi îngăduit să locuiască în statul altei națiuni libere decât în statul națiunii sale proprii, înțelege de mai înainte că pacea și condițiile vieții interne ale țării de gazdă îi impun unele restricții în manifestările sale naționale cari, dacă ar trăi în propriul său stat etnic, n'ar fi absolut necesare, poate, pentru pacea și liniștea dintre popoare.

Bucurându-se de libera determinare a voinței sale individuale, el va alege între o fatală limitată expansiune a fondului său național, sau o desăvârșită exteriorizare, fără reticențe și restricții.

În cazul dintâiu, va rămânea să trăiască în statul altei națiuni, pe care și-l alege ca al său, cu toate urmările logice și morale legate de această alegere.

În cazul al doilea, va merge să se așeze și să trăiască, în absolută libertate națională, acolo unde națiunea sa și-a alcătuit o formă politică de stat propriu.

Între întrebările ce-și va pune, în cazul dintâiu, propriei lui conștiințe, una de căpetenie va fi: ce va face el în cazul unui conflict eventual, care s'ar isca direct or indirect, între poporul căruia aparține prin origine și națiunea în care a preferit să trăiască?

De partea cui se va da? Pe ce front de luptă va trece, luptă ce poate fi crâncenă, pe viață și pe moarte?

Pentru timpuri de liniște relativă, obișnuită, întrebarea se formulează mai puțin tragic, iar răspunsul e dictat de gradul solidarității lui cu viața moraliă și materială a poporului și statului în care trăiește.

E firesc să se nască între conlocuitorii unei țări, — indiferent de originea lor diferită, și de alte deosebiri, ca credințele religi-

oase, — un sentiment comun de interes material și de onoare comună, o personalitate comună, făurită din impresii și aspirații comune, și un simț de dreptate și de conveniență, un criteriu de judecată la fel pentru toți.

Când nici atâta solidaritate politică și nici atâta unitate sufletească nu se înfiripează în cugetul celor ce alcătuiesc minoritățile etnice, conviețuirea devine un prilej de vecinică suferință și pentru ei și pentru națiunea statului în care se agită.

Si atunci suferința este rezultatul firesc al unei situații morale false.

EVREII.

O reflexiune specială trebuie acordată populației evreești, destul de numeroase, mai ales în urma Unirii cu Transilvania, Basarabia și Bucovina, cari au adus, — în special cele două provincii din urmă, — un contingent remarcabil de evrei în cetățenia română.

Evreii nu au un stat etnic propriu al lor, în afără de hotarele țării străine în care locuiesc.

Unii din ei vor să-l înființeze acolo unde a fost odată, în Palestina, cu ajutorul binevoitor al tuturor națiunilor mari și mici, cari înțeleg importanța internațională a chestiei și apreciază mobilul ideal al demnității naționale, ce inspiră Evreilor această dorință.

Aceștia sunt *Sioniștii*.

Alții nu vor înființarea unui stat evreesc à parte. Il cred imposibil, irealisabil.

Sioniștii, consecvenți cu ei înșiși, vor renașterea naționalității evreești în toate particularitățile ei distinctive, accentuarea modului deosebit de a fi, de a concepe lumea și vieța, bazându-se pe dispozițiile etnice înnăscute și pe tradiția istorică a poporului evreu. Și vor ca această fire caracteristică a rasei să-și găsească libera afirmare și dezvoltare în o țară proprie, într'un stat etnic de sine stătător.

Față cu această manifestare politică a naționalității israelite, nu putem avea decât respect. Ca orcărui popor, dorim și poporului evreesc îndeplinirea visului de dreptate: să poată dispune singur de soarta lui, în o țară a lui, adunat la un loc într'un singur stat.

Cei cari nu vor reinființarea unui stat evreesc în Palestina sau aiurea, își zic: Ne-având și neputând avea aiurea un stat al nostru propriu, evreimea renunță la o viață politică propriu evreiască, deosebită și în afară de aceea a țării în mijlocul căreia trăește și cu care voește să se confunde, din toate punctele de vedere, păstrându-și ca *deosebire numai religio*.

Evreii ar deveni astfel *cetățeni români de religie mozaică*, fără nici-o legetură distinctivă între ei decât felul credinței religioase, care ar fi chestie particulară individuală sau de familie, nu de stat.

Iată cum se exprimă, în astă privință, senatorul Hecht, reprezentantul „minorității“ evrești din primul Senat al României Mari: „Tratatul pentru protecțiunea minorităților nu privește pe Evrei. Ei nu vor să constituie o *minoritate națională*, în afară de familia românească, care să-i închidă din nou în izolarea „ghetto“-ului. Ei vor să fie români, păstrându-și religia“¹⁾.

Tendința acestei cugetări și atitudini este de a ajunge la o *desăvârșită identificare de suflet și manifestare* a elementului evreesc cu masa națiunii române, în afară de religie și biserică, așa cum se vede cazul în țări ca Franța, Anglia, etc.

Nici altă limbă, nici alte obiceiuri decât cele românești.

Și față de acest fel de a fi și de a voi al elementului etnic evreesc nu putem avea decât sentimente binevoitoare, întru cât pornirea lor de asimilare este *sinceră și consecventă*.

Ne place a spera dela mulți Evrei, ceeace s'a văzut la unii din ei, — ca ultimă consecvență a pornirii lor de identificare, — hotărîrea de a înlătura și ultima formă de deosebire, atunci când conștiința lor de cetățeni români, ba mai mult, de Români, ar constata că în religia mozaică s'ar găsi unele prescripții de ordin mai mult terestru decât divin, mai mult politic decât metafizic religios, care ar putea fi o piedică în calea voinței lor de perfectă identificare cu mediul social cultural al țării din care vor din toată inima să-și facă o patrie, în înaltul înțeles etic al cuvântului.

Dar aceasta nu poate fi decât un rezultat al evoluției conștiinței lor morale, venite din o necesitate internă, nu din afară.

Aceste două atitudini, clare și hotărîte: sionismul politic,

1) Viitorul dela 1-2 Dec. acel an.

care tinde a-și crea un stat evreesc propriu în Palestina, și renunțarea fățișă la viața etnică, posibilă numai în statul propriu evreesc — cu tendința de asimilare și confundare desăvârșită în viața politică culturală a poporului român — sunt *singurele atitudini raționale* ale elementului israelit.

Între ele se pot închipui și găsi multe *forme neprecise, șovăitoare, inconsecvente, capricioase*. Dintre ele se deslușește una tipică, purtând în ea caracterul absurdității care îi pecetluiește soarta în evoluția firească, înceată poate dar sigură, a societăților omenești spre o viață de armonie dreaptă și rațională.

Să nu vrei *nici stat propriu etnic*, ca toate neamurile pământului cari vor să-și păstreze individualitatea etnică, și să nu vrei nici să pierzi ceva din această individualitate, care, în mod normal și tesnic nu se poate păstra și desvolta decât în o alcătuire politică de stat.

Ci să preferi a duce viață deosebită, proprie, închisă în forme arhaice de gândire și de tendințe particulariste, căutând, ca unitate socială colectivă, să te deosebești de mediul țării, în care vrei să trăiești parazitar, prin tot ce poate da apariția unui popor deosebit, cu apucături și cu suflet deosebit, cu tradiții și ideal deosebit, și căutând a accentua această deosebire *chiar prin păstrarea și cultivarea unei limbi deosebite, care nu este măcar limba neamului tău*, ceea ce ar fi o scuză, ci o limbă împrumutată dela alt popor și încă dela un popor a cărui amintire în sufletul românesc nu va putea, de aci înainte, să deștepte alt sentiment decât acela de groază.

Această atitudine care, din punct de vedere logic, e plină de contradicții, iar din punct de vedere etic formulează pretenția nedreaptă de a tulbura libera dezvoltare a altui popor, conține, din punct de vedere psihologic, germele unei provocări permanente.

Rățiunea omenească neperversită n'o acceptă.

Dintre cele două concepții raționale, sionismul, așa de venerabil nu stă în puterea noastră să se realizeze; impune însă Evreilor datoria morală elementară de a căuta drumul patriei lor sufletești, patriei lor adevărate, patriei lor ideale, drumul Palestinei și deci a nu cere să devină *cetățeni* ai unei țări din care nu au gândul nici puțința de a-și face, în mod sincer, o patrie iubită.

Într'un suflet cinstit nu încap două patrii. Una din ele e sacrificată celeilalte.

Din punct de vedere practic, ca soluție realizabilă pare a se impune atitudinea formulată de senatorul evreu Hecht.

Consecvent cu acest ideal de viață, intelectualitatea evreiască ar trebui să îndrumeze conștient educația tinerelor generații, ursite a rămânea să trăiască în România, ca în patria lor, singură și adevărată.

Consecvent cu acest ideal de viață, ea ar trebui să se ferească de acele manifestări cari o pun în postura de separatism suftesc și o închid într'un „ghetto“, de un fel sau altul.

In fața faptelor.

... Actualitatea ne silește să insistăm.

Logica principiilor se desfășoară limpede, liniștit și lin, în limita unor supoziții convenabile.

Realitatea însă iese câteodată violent din cadrul rațiunilor abstracte, adesea hipotetice dacă nu convenționale și arbitrare, și pășește sgomotos pe scena faptelor concrete a vieții și istoriei.

După ce-au fost așezate pe hârtie principiile expuse la locul lor mai sus, în lumina senină a deducțiilor raționale, așa cum au fost cugetate din anul constituirii României Noui și așa cum au fost formulate până azi de autorul acestor pagini, în diferite ocazii, iată că, în momentul publicării lor, deodată realitatea vie a faptelor sociale concrete se mișcă, prinde glas, își pronunță cerințele, își manifestă ființa.

Observatorul teoretician devine atent, ca să constate și să noteze faptele, pentru căutarea adevărului și explicarea realității.

Indrumătorul, cu un sentiment de datorie și mai accentuat, din cauza răspunderii sale practice, urgente, imediate, se oprește ca să-și orienteze cât mai repede și mai precis mersul spre ținta ultimă a menirii sale publice.

Când scriu aceste rânduri, suntem în plină mișcare a problemei evreiești.

Problema s'a pus așa de brusc și de violent încât se potri-

vește mai bine să zici că a izbucnit. Ca o boală gravă care se declară cu prilejul unei mici răceli.

Incidentul ne-însemnat, în aparență, care a deslănțuit mișcarea, a fost... un cadavru. Un cadavru de ovreiu, furat de studenți ovrei din sala de disecție a Universității din Cluj.

Sentimentul demnității românești atins prin fanatismul unui gest care accentua un privilegiu de neam și de rasă în fața sacrificiului comun cerut de știință pe altarul adevărului folositor omnirii, a răscolit întreaga ființă morală a tinerimii, a făcut-o să privească mai de aproape și din toate punctele de vedere raportul etnic dintre Români și Evrei, mai întâi în cadrul mărginit al templelor culturai naționale. Și de aici, după ce s'a constatat — cea ce nu se știa! — că proporția elementului semit față cu cel românesc nu este cea firească unei minorități etnice față de majoritatea elementului de baștină, ci adesea din contră este tocmai proporția nenaturală a unei majorități a minorității etnice străine față de minoritatea majorității etnice de baștină; după ce s'a constatat că, la Iași, bunăoară, sunt, în unele facultăți, ca cele de medicină și de farmacie, 80% și 90% studenți evrei, și în liceu 60, 70 și 80% elevi evrei, problema s-a generalizat. S'a pus întrebarea: dacă acest raport perzistă, care va fi soarta culturai naționale românești? Care va fi stratul dominant al țării? Ce va deveni sufletul și caracterul neamului care constituie rațiunea de a fi a statului românesc?

Care va fi în fața istoriei, în fața lumii și a posterității priveștița României Noul și Mari, priveștița unui popor abia unit în stat liber, care își pune capul sub jug străin, în propria lui țară, după ce abia a scăpat de jugul străinilor de peste hotare?

Intrebarea, emoționantă prin ea însăși, devenia iritantă pentru că nu se vedea soluția prin mijloace sigure de prefacere evoluțivă. S'a tins deodată la așezarea lucrurilor în raporturile lor naturale. S'a cerut *numerus clausus*.

Rezultatul?

În momentul acesta avem Universitățile închise, și toată România agitată de o chestiune culturală, socială, politică.

Fără a schimba nimic din principiile generală formulate mai sus, revenim asupra lor, spre a le precisa în lumina faptelor.

Faptele aruncă lumină asupra principiilor, numai dacă, după

constatarea lor obiectivă, sunt privite ele însele în lumina înțeleșului lor rațional.

O problemă, de orice fel, rămâne insolubilă, dacă nu i se conosc *datele*; sau se deslegă insuficient și rău, dacă nu se ține seamă de toate datele, sau dacă se omit cele mai de seamă.

Și problema ovreiască nu este *aceiași* în toate țările. În fiecare țară se prezintă cu date noi, care îi hotărășc altfel soluțiunea.

La noi datele esențiale ale problemei ovreiești, cari — *toutes choses égales d'aileurs* — o complică și o agravează, sunt :

1. *Numărul excesiv de mare al Evreilor*, mai mare, față de populația țării, decât în orice altă țară din lume.

După o statistică mai nouă, iată cum s'ar prezintă raportul Evreilor cu populația în diferitele state ale Europei :

Suedia	1 ovreu la	. . . . .	7500	locuitori
Spania	" "	"	6200	"
Anglia	" "	"	800	"
Franția	" "	"	450	"
Belgia	" "	"	420	"
Serbia	" "	"	120	"
Italia	" "	"	80	"
Bulgaria	" "	"	78	"
Rusia	" "	"	76	"
Germania	" "	"	63	"
Austria	" "	"	23	"
Turcia	" "	"	21	"
Ungaria	" "	"	16	"
Polonia	" "	"	13	"
România	" "	"	7	"

Chiar presupunând că țifra raportului din România n'ar fi tocmai așa de jos față cu cea din Polonia, mângâierea n'ar avea o însemnătate serioasă.

Pe de altă parte, numărul ovreilor cari zilnic trec granițele în România, din toate părțile, mai ales din Rusia și Ucraina, unii primiți de milă, alții strecurați prin fraudă și corupțiune, alții furiași prin surprindere, este după mărturisirea celor ce cunosc lucrurile de aproape, așa de mare în cât cifra raportului din statistică, privitoare la România, este, mai mult decât probabilă, iar

dacă nu se va opri imediat și cu desăvârșire *invasia*, situația oglindită în acea statistică va putea fi în curând chiar inferioară realității.

2. *Imposibilitatea asimilării elementului evreesc cu elementul de baștină românesc*, este a doua condiție a problemei.

Una din cauzele acestei imposibilități se găsește în prima dată, notată: **Numărul.**

Numai simpla schimbare de raporturi numerice dintre elementul etnic dominant, care alcătuește caracterul propriu al unui stat național, și elementul etnic străin introdus în organismul lui, schimbă fundamental datele problemei și deci modalitatea soluționării ei, dela un popor la altul, dela un stat la altul. Unificarea relativă și armonia necesară conviețuirii altfel se va realiza, când *un străin* intră în legături de viață cu 450 sau cu 800 de locuitori ai națiunii autohtone. Și altfel se speră că se va putea realiza aceeași condiție de conviețuire armonică și de unificare socială, când *un străin* are raporturi de viață numai cu 7 locuitori ai națiunii ce alcătuește statul etnic autohton, în care a intrat și în care trăește în *masă compactă*.

Franța cu cei 450 de membri ai săi față de *un evreu* și mai ales Anglia, cu cei 800 de conaționali față de *un evreu*, sunt țări cari nu pot să înțeleagă și să judece, din proprie experiență actuală, o țară în care stau numai 7 conaționali față de același element etnic străin—chiar dacă celelalte condiții de cultură, de organizație economică, politică, etc. ar fi aceleași.

Și aceste condiții *nu sunt aceleași* la poporul francez și cel englez deoparte, și la cel român de alta! Cele dintâiu, având un suflet întărit de o veche cultură națională, cultura crescută de secole din propriul geniu etnic, trăesc în forme de organizare politică, socială, economică bine închegate într'un stat consolidat de veacuri. România, la începuturile șovăelnice ale unei culurii proprii naționale, departe de a-și avea un stat etnic constituit de *veacuri*, abia azi stă în fața problemei acestei constituiri, abia azi a isbutit să-și vadă națiunea întregită, abia azi se agită zilnic cu chestia nedeslegată încă a *unificării*, abia azi își chibzuește — și nu e lăsată să-și mediteze în tihnă — propria organizație a statului etnic, în o *constituție* națională.

Abia azi!

Ce-au făcut alte popoare în momentul când erau preocupate de chestia propriei organizări, încă nedesăvârșite, a statului lor național? Și, firește, punem întrebarea, uitându-ne la popoarele ce stau în fruntea civilizației europene și dela cari suntem îndemnați să luăm pildă.

Ce a făcut, bunioară, Anglia? Ne-o spune istoria. Scriitorul sociolog și istoric **Houston St. Chamberlain**, englez de origină dar cunoscut, în o bună parte a activității sale publicistice, prin apriga sa propagandă pentru ideea culturii și dominațiunii pan-germaniste, a remarcat faptul, amintit, de altfel, și de **Salomon Reinach**, învățatul arheolog și filolog francez, de origine evreiască, din ale cărui scrieri nu lipsește sentimentul solidarității de rasă.

Anglia o expulzat, la începutul organizării statului său modern, pe toți evreii de pe teritoriul său (la 1290). A închis pentru ei granițele, timp de secole. Și nu le-a deschis decât după constituirea și consolidarea statului etnic din toate punctele de vedere: social, economic, comercial, industrial, politic, religios. Atunci a deschis porțile cetățeniei engleze; și nici atunci nu le-a lăsat larg deschise decât dela 1860 încoace. Nu mai era nici o primejdie de perturbarea funcționării normale a statului englez. Scopurile și mijloacele vieții lui publice erau și sunt fixate. Nu intră nimeni în el decât asimilându-se, și cine pătrunde în el e forțat, în mod natural, să-l servească.

Și totuși, acest organism politic viguros nu are de luptat decât cu un element semit repartizat la 800 englezi, din o masă etnică împrăștiată, fără mare unitate compactă, în populația de baștină.

De aceia în Anglia chestia evreiască *nu există*. Și de aceia Anglia nu e competentă să o înțeleagă și să o deslege aiurea. Și nici nu concepe *că și cum* poate să existe în alte țări o astfel de problemă.

Memoria experienței istorice? E în cărți, nu în capetele diplomaților.

Ceva mai competente a înțelege chestia semită dela noi sunt popoarele la cari proporția populației evrești față de populația autohtonă se apropie, întru câtva, de a noastră: Germania, Austria, Ungaria. Nu mai vorbim de Polonia și de Rusia.

Experiența acestora? E cunoscută. Nu insistăm.

Dar procedarea Angliei, al cărui geniu politic și instinct pu-

hermetic de conservare nimeni nu-l va contesta, nu a fost unica în felul ei în istoria popoarelor europene civilizate.

Acelaș lucru l-a făcut *Franța*, în 1306. Ba încă, fiindu-i mai greu Franței continentale decât Angliei insulare să-și închiză hermetic frontierele, ea s'a văzut nevoită să repete, la interval de 90 de ani, măsura de igienă preventivă a statului național în formație, expulzând încă odată, la 1395, pe Evrei ¹⁾.

Nu mai vorbim de celelalte țări, dela cari nu ne gândim să luăm pildă.

Ne uităm însă întrebător în ochii acestor două frunțase ale civilizației europene, cari au dat cea mai strălucită dovadă că au simțit în vieța lor istorică, pericolul semit și au arătat lumii, prin exemplul lor elocvent, la ce mijloace efective de profilaxie socială recurge un popor care vrea să-și conserve ființa sa națională în clipa delicată a organizării sale politice.

De ce nu vor ele, de ce nu vrea în special *Anglia*, care dispune de atâtea mijloace de asimilare și are așa de puțini Evrei, de ce nu vrea să cheme în sânul său pe bietul popor israelit, și să-l primească în proporția de un evreu la șapte Englezi, iar nouă să ne cedeze situația raportului său statistic de un evreu la 800 de Români? Ce dreaptă și umanitară soluție ar găsi astfel chestia semită, și pentru Evrei și pentru Români!

Și nu ne gândim aci la ne-ajunsul ce ar rezulta din amestecul a două popoare de origină și natură așa de deosebite. Am putea admite, spre mângâierea noastră, că puritatea rasei nu e un avantaj incontestabil, ci, din contra, că amestecul mărește potențialitățile de vitalitate și de agerime, de putere și de aptitudini la popoare. Am putea să dăm crezare acelor reprezentanți ai etnologiei istorice, cari caută să arate, că popoarele cele mai consolidate ca unitate de caracter național, nu prezintă, din punct de vedere antropologic, o unitate de origine și de derivație etnologică.

Jean Finot, între alții, urmărește această teză și vrea s'o dovedească la diferite popoare: la Germani, Francezi, Italiani, Evrei ²⁾

1) **Salomon Reinach**, *Orpheus*, Histoire générale des religions, 1914, pag. 304.

2) In *Les préjugés des races* și în *L'agonie et la mort des races*.

La formația Germanilor ar fi contribuit Polonezii, Obotriții, Venzii și alte populații *slave*, și citează pe Nietzsche, polonez el însuși, de origine, care susținea că Germania de astăzi nu e decât o stațiune avansată a lumii slave. Fără a excepta de la această afirmație pe Prusieni, cari par a personifica însăși rasa teutonică.

Poporul francez de azi ar fi produsul a nu mai puțin 60 de populații și rase diferite cari au locuit și străbătut Franța, și, ca curiozitate, enumăr o parte din elementele constitutive pe cari Finot afirmă că le poate descoperi în alcătuirea sângelui francez; începând din antichitate: Aquitani, Siluri, Iberi, Brasci, Vasconi, Suteți, Sardoni, Biturigi, Arveni, Pictoni, Argenisi, Veneți, Vandali, Alani, Agatiri, Ruten, Polonezi, Venezi, Belgi, Cimbri, Visigoți, Franci, Burgunzi, Saxoni, Alemani, Suevi, Fenicieni, Sarasini, Ovrei, Etrusci, Pelasgi, Avari, Cumani, etc. etc.

Și etnologul francez conchide:

„Francezul din zilele noastre este produsul unui amestec etnic, foarte disparat și foarte complex. În sângele său curge în acelaș timp acela al mai tuturor popoarelor și raselor cari au avut de jucat sau joacă un rol oarecare în civilizația umană. Aceasta nu a împiedicat Franța de a se așeza printre cele dintâi popoare ale pământului, și de a deveni una din națiunile cele mai strălucite, cele mai admirate și cele mai iubite“.

● Ce aduce unitatea în această diversitate a elementelor etnologice componente?

Sufletul dominant.

Acelaș mod de a simți, de a înțelege lumea, acelaș mod de a privi datoriile către patrie și omenire—„la facon d'envisager identiquement les devoirs envers la patrie et l'humanité“. Aceiași emoțivitate. Aceleași aspirații în lume. Acelaș ideal.

Chiar unitatea raselor se datorește nu identității materiale de condiții craniologice sau de sânge, ci unității sufletești de tendință și de simțire.

Rasa latină, compusă din atâtea popoare cu formație istorică atât de diferită, ce o face să fie o *rasă*, o *gintă* aparte, cu trăsături psihice caracteristice, în liniile lor mari și profunde?

Unitatea de suflet, de simțire, de cultură.

„Qu'importent les liens de leurs naissance! exclamă Finot. N'ont ils pas tous fait le pèlerinage d'Athènes, de Rome, de Paris? Ils ont vénéré ensemble plusieurs dieux et les immortels leur ont donné maints traits spirituels en commun“.

Și, ca să revenim la chestiune, acelaș principiu se aplică și la formațiunea poporului evreu. Nici ei n'ar putea să-și justifice în fața istoriei etnologice, pretenția de a fi o rasă pură, fără amestec de sânge cu alte popoare. Filistenii, Chananeeni, Arabii, Hitiți, Chazari (Turci, trecuți la judaism), și alte neamuri, cu cari au trăit sau pe unde au trecut, intră în compoziția „poporului lui D-zeu“.

Toate acestea s-au contopit într'un singur „spirit“ etnic, au luat pecetia caracteristică a aceleiași înfățișări culturale. Au fost absorbite și asimilate într'o unitate de suflet, care ne dă azi spectacolul unei solidarități uimitoare.

Va să zică, am putea, la urma urmelor, în fața necesității fatale, să ne împăcăm cu ideea că neamul românesc nu-și va pierde unitatea conștiinței și spiritului său etnic, absorbind în ființa sa națională elemente noi etnice, și prefăcându-le în substanță etnică proprie, așa cum Francezii au transformat în Francezi toate populațiile disparate ce-i alcătuesc; așa cum Evreii au prefăcut în Evrei pe acei Arabii, Turcii, Filistenii etc. intrați în compoziția lor etnică.

Problema *asimilării* își precizează astfel prin fapte condițiile ei teoretice.

Asimilarea presupune schimbarea modului de a fi a elementelor ce se asimilează; presupune desfacerea lor din o agregatie și asociatie dată; presupune lepădarea unor particularități și proprietăți anumite, și însușirea altor particularități și proprietăți noi; presupune intrarea lor în noi combinații și asociații, părăsind vechile afinități pentru afinități noi, spre a putea alcătui uniități noi, substanțe noi, coeziuni noi.

Astfel se schimbă în corpul omenesc viu, alimentele ce pătrund în el sub formă de pâine, de fructe, de legume, etc., și devin substanțe hrănitoare numai după ce se prefac în sânge, în nervi, în mușchi. Și cum pâinea ce stă pe masă nu mai seamănă de loc cu elementele celulelor de mușchi și nervi în cari s-a transformat, tot așa nu mai seamănă de loc cu ce-a fost înainte un Turc ori un Arab, după ce a intrat în organismul poporului evreesc și s'a prefăcut în Evreu.

Și tot așa ar trebui să se întâmple și cu Evreii cari, intrând în organismul poporului român, vor să devie Români.

Ar trebui. Dar nu se poate.

La marea greutate a asimilării Evreilor, *din cauza numărului* lor exorbitant, greutate care merge până la *imposibilitate*, se adaugă una peremptorie :

Afară de puține excepții onorabile, *Evreii nu vor, și nu pot să vroitască* a se asimila.

Nu vor. Aceasta se vede, mai ales după războiu, din recrudescența crescătoare a *sentimentului național evreesc*. Reviste evreești, jurnale evreești, societăți culturale evreești — Hakoah, Kadi-mah, Macabei — Teatre evreești, în *idiș* ; partide și „Uniuni“ politice evreești. Imn național palestinian ; bicolor național palestinian, exhibit ostentativ cu aer sfidător de iredentism ; ironii și protestări la vederea tricolorului pe pieptul unui român, considerându-l ca o provocare...

Sionismul în toată vigoarea și splendoarea lui.

Dar nu „Sionismul“ propriu zis, al regenerării unei nații pentru reconstituirea unei țări proprii, în vechiul pământ al patriei istorice, în Palestina.

Nu. Ci Sionismul *pe loc*.

„Teritorialismul“, drept vorbind.

Adică — o utopie — Palestina în România. O țară în altă țară. Să zicem oare și un stat, în alt stat ? Tendința logică a naturii lucrurilor impune minții această concluzie.

Să se compare, în astă privință, atitudinea Evreilor în România cu aceea a unei alte naționalități străine, care și-a găsit adăpost pe pământul românesc, anume cu atitudinea *Armenilor*. Cine a auzit la noi de vre-o „Uniune a Armenilor pământeni ?“ Armenii pământeni nu fac *uniune* aparte. Au intrat în masa poporului românesc. Au devenit Români. Originea lor e un incident de biografie individuală, fără importanță pentru viața lor colectivă politică.

„Teritorialismul“ pentru Evrei este, de fapt, acea tendință la care se gândia *Vasile Conta* când zicea : „Să nu credeți că Palestina e numai-decât aceea din Asia. După credința lor Palestina este țara aceea unde Mesia, care are să vie, va stabili o împărăție jidovească. Acea Palestina, împărăție jidovească, va putea fi stabilită și la noi“. ¹⁾

Și concluzia e fatală. Evreii nu numai că *nu vor*, în mod

1) Discursul ținut în ședințele Adunării Deputaților la 4 și 5 Septembrie 1879. *Opere complete*, editate de Octav Minar. Pag. 648.

conștient și intenționat, ca Sioniștii naționaliști, să se asimileze cu cu Românii, dar nici *nu pot să voiască* a se asimila. Inconștient, ca o putere naturală supra-omenească, *ceva* îi ține legați în o comunitate solidară, compactă, indisolubilă, în o patrie intangibilă, ideală. E legea lor, sau religia. O religie, care nu regulează numai raporturile metafizice dintre om și Dumnezeu, ci pe acelea dintre om și om în societatea politică. O religie dublată de o constituție de stat — fundamentul statului *teocratic*, singura rămășiță a religiilor ce alcătuiau statele teocratice ale antichității dispărute de veacuri în trecutul depărtat.

E o religie care nu a evoluat și care jenează mișcarea spirituală a elementelor mai culte ale neamului lui Israel. Comparând-o cu faza spirituală superioară la care s-a ridicat Creștinismul, **Salomon Reinach**, bunioară, constată, și o mărturisește singur, că „astăzi chiar, cea mai mare parte din cele unsprezece milioane de Israeliti sunt, în astă privință, rămași mai îndărăt decât Creștinii“. Și unele din neajunsurile pe cari le semnalează el pe seama mozaismului, rămas îndărăt de mersul civilizației omenești, este că obligă pe credincioși „să respecte cu rigoare sabbatul și unele interziceri alimentare absurde“.

„La religion juive, închee Salomon Reinach n'est vraiment, peu gênante que pour ceux qui se réclament d'elle sans la pratiquer“.

E drept că religia Evreilor se prezintă foarte rar cu unele aspecte diferite după mediul țării unde se găsește și, întru câtva, și după epoce. A variat foarte puțin. Dar încercări de adaptări la starea generală a culturii timpului modern n'au lipsit. Cele mai însemnate au fost aceea a filosofului Moise Maimonide (1135-1204), cu totul fără efect, și aceea, mai nouă, a altui filosof evreu, Moise Mendelssohn (1719-1786), care a contribuit la o momentană apropiere a poporului evreu de lumea creștină, „încercând a *moderniza* pe coreligionarii săi, și a-i reconcilia cu civilizația care îi înconjură“).

Pe ici pe colo în occident, la Paris, prin Germania, s-au putut ridica unele sinagoge mai liberale.

Dar în partea aceasta a Europei orientale, la noi și în țările apropiate, Galiția, Polonia, domnește ortodoxia cea mai habotnică, și cea mai tiranică, la care se mai adaugă și superstiții taumatur-

1). *Salomon Reinach*, op. cit., pag. 307.—Cuvântul a *moderniza* e subliniat de autorul citațului.

gice. Bigotismul fanatic al religiei mozaice din aceste regiuni ale Europei răsăritene, constituie, ca să citez tot pe Reinach care nu poate fi bănuț de antisemitism: „*comunități ostile spiritului modern, în cari cultul, sgomotos și dezordonat, iea, înfățișarea unui delir religios*“.¹⁾

Fanatismul acesta religios, cu o credință și cu un cult anticat și exotic, cu prescripții și practice anahronistice, în desacord fățiș cu spiritul modern al omenirii civilizate, sub toate aspectele — și politic și moral, și religios — îi izolează pe Evrei de restul lumii înconjurătoare și îi împedică de a se schimba, de a se aproapia de mediul social-etic în care trăesc, și de a se asimila cu el.

Relevez și subliniez din autorul citat până aci o propoziție, de o însemnătate excepțională, pe care o supun meditației tuturor celor ce se ocupă de soluționarea problemei semite la noi, sau aiurea. Vorbind de habotnicismul religios al poporului evreu, Salomon Reinach spune aceste memorabile cuvinte: „*L'émancipation intérieure du judaïsme sera pour lui le plus pressant des devoirs...*“ Adaosul „*dès que son émanicipation politique et sociale, encore imparfaite, aura été complétée par l'opinion et les lois*“, e mai mult decât de prisos; răstoarnă condițiile naturale ale fenomenului social.

Emaniciparea internă a judaismului, modernizarea lui și adoptarea la concepțiile și simțirile mediului înconjurător trebuie să preceadă. Cealaltă emanicipare, politică și socială, nu ca simplă formalitate legală, ci reală, bazată pe opinie și sentiment public, nu poate fi decât o *urmare* a acelei dintăi.

Da, datorita „emanicipării interne a judaismului“ e cheia problemei semite. Cât timp această datorie nu va fi înțeleasă și îndeplinit, totul va fi în zadar. Fuziunea de asimilare, care să facă posibilă conviețuirea pașnică și armonică, nu se va putea realiza.

Ce să mai zici, din punct de vedere moral, de o religie, care, rămasă îndărăt de evoluția conștiinței umane, propovădușete ura? Ce să mai zici de acel tradițional „ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte?“ Cum să pui în cadrul înfrățirii omenești acea concepție egoistă a exclusivismului unui popor considerat ca singurul popor ales al unui Dumnezeu, care nu e D-zeul întregii omeniri, ci numai al „poporului lui Dumnezeu?“

1. Ibid. pag. 310.

Nu-mi vine să cred, — atât mi se pare de enorm și nu am puțința să mă conving prin mine însu-mi — că în codul religiei mozaice să află acea înfiorătoare propoziție, așa de des citată : „Pe or-ce bun creștin, ucide-l“.

Dar dacă astfel de urme de străveche barbarie s'ar adevăra în cărțile religioase ale sinagogelor, înțelesul *modernizării* cerute de Reinach ar căpăta o preclziune teribilă, care ar îndreptăți statele creștine să-și revizuiască principiile *libertății și toleranței religioase*.

Așa cum este ca, veche și învechită, *legea Evreilor* îi ține strâns legați între ei în o comunitate proprie, în o societate politico-religioasă, indiferent de locul unde se găesc. Uniți separatist nu numai în hotarele țării ce locuiesc, dar și peste acest hotare, în o uniune evrească naționalistă — și totuși internațională și supra-națională — poporul evreesc formează un bloc etnic și social, politic, religios pe deasupra și printre celelalte state proprii. *Alianța israelită internațională*, înființată în 1860, e un fapt.

Acest bloc izolat, impenetrabil și indisolubil, trăește închis în granițe invizibile, având iluzia — ba mai mult decât iluzia — unui *stat național propriu*.

Și uneori iluzia, cu puterea ei de sugestie, caută o bază de realizare în afară. Nu s'a încercat populația israelită a unei localități din Moldova, pe pe lângă Iași, să pună la intrarea comunei, locuită în majoritate de Evrei, stâlpi cu indicațiile legii lui Moise? Nu s'au trezit deunăzi în Iași doi rabini umblând dela o școală la alta, ca să ceară să nu se țină examene sâmbăta?

Mi se citează cazul mai multor localități din județul Botoșani: Sulița, Ștefănești, Bucegea, Frumușica, Burdujeni, Hârlău, în cari, deamult și în mod constant, Evreii pun țaruși legați cu sârmă sau sfoară la intrarea în comună, ca semn cu înțelesuri anumite dictate de legea mozaică pentru poporul evreu ce locuiește acolo).

Aceste inceputuri de afirmare a vieții proprii naționale

---

1) Cazul mi-a fost adus la cunoștință de D-l N. D. Labușcă, licențiat în litere. Doctor în drept, profesor suplinitor la „Seminarul pedagogic universitar“ din Iași, care cunoaște aceste împrejurări încă din copilărie, când, împreună cu alți tovarăși de aceeași vârstă, se străduia, mai în joacă, mai în serios, să rupă firele de legatură dintre stâlpi și să dea și stâlpil jos. Evreii ridicau stâlpii din nou, și îi legau din nou cu sârmă. Și tot așa înainte. Și același lucru pretutindeni, unde Evreii aunt în număr.

sub formă liberă de manifestare ca într'un stat propriu evreesc politic și cultural se arată și în școlile publice ale statului român, acolo unde populația școlară o formează în majoritate Evreii. Mi s-au adus la cunoștința cazuri simptomatice. La *Liceul Național* din Iași — *național românesc*, chipurile ! — un elev evreu la ora de caligrafie își făcea, fără jenă, în caetul de clasă, exerciții de scriere ebraică, cu litere evreești, înșirate dela dreapta la stânga. Singura desvinovățire a lui a fost că n-a scris nimic necuviincios.

— Pot să vă citesc ce am scris, D-le Profesor. Am scris: *Zeit ist Geld*,

La un alt liceu din Moldova, în cursul superior, la întrebarea unui profesor: Care e după părerea clasei drama cea mai însemnată din literatura română? Unul din majoritatea elevilor evrei ai clasei a răspuns: *Manase*. Și fiind că dascălul nu era de aceeași părere — prefera o piesă, de Alexandru probabil, de Hăjdău, Caragiali, sau altul — n'a mai putut ține clasă.

E natural. Popoarele au instinctul lor de conservare care caută să se afirme *cum poate, unde poate, cât poate*. Și poporul evreesc a dovedit că are acest instinct într'un grad remarcabil.

Dar nici poporul românesc nu e lipsit cu totul de acest instinct natural de conservare proprie.

Și atunci se impune să se adauge, la cele două condiții de mai sus ale problemei, încă una:

3. *Instinctul de conservare al poporului român.*

În acord cu principiile dreptății omenești universale, acest instinct natural cere să fie lăsat neamul românesc a se dezvolta liber, după legile inerente ale firii lui, fără a fi stânjenit, în evoluția sa naturală, de forțe străine perturbatoare.

Când s-a ajuns să se spună: „În România Mare Evreii în deplinesc rolul de burghezie națională românească. Ei dețin comerțul mare și mic, industria mare și mică, meseriile și banca, ei sunt reprezentați într'o puternică proporțiune în profesiunile libere, cu un cuvânt ei formează în cea mai mare pătura vie economică și culturală a orașelor“; ¹⁾ și când presa, care formează

1) Într'un articol al *Revistei Vremii* dela 18 Febr. 1923.

opinia publică, e în mâna evreilor, iar în instituțiile publice înalte de cultură, cari formează stratul cârmuitor al țării, Evreii, nu Românii constituiesc majoritatea, se poate spune că poporul român nu e stânjenit în libera sa dezvoltare națională? Se poate spune că instinctul său de conservare e împăcat și mulțumit?

Acest instinct se poate să fie mult timp amețit, adormit, inconștient. Vine un moment însă când se trezește. Și, odată trezit, el cere să-și spună cuvântul. Iși reclamă dreptul.

Conflictul istoric se pune. Și se pune în toată simplitatea lui tragică: dela popor la popor, pe vieață și pe moarte. Un neam, care se simte pierind, prinde curajul desperării, curajul acelu „Acum ori niciodată!”

Deocamdată sunt slabe ecouri venite din adâncimi depărtate. Strigătul de alarmă al primejdiei a pătruns ca un fior în sufletul național. Răspunsul e pe drum, se elaborează în profunzimile conștiinței, în mod fatal. Venirea lui se poate întârzia, nu suprima.

Și apăsările asupra rezorturilor vieții etnice sunt calcule greșite. Elasticitatea energiilor vitale crește proporțional cu intensitatea presiunii asupra ei.

Vorbesc de neamurile cari nu sunt destinate pierii.

Și cine nu crede că Românul nu e destinat pierii? Și că nu merită să piară?

Să nu-și facă nimeni iluzie. Ar fi o calamitate dacă și-ar face. Generația matură sau bătrână de azi, care vede începuturile rezistenței, nu înțelege simptomele? Nu înțelege sentimentul cu care se ridică nouile generații?

t Și nu e vorba numai de «mișcarea studenților». Aceștia sunt doar avant garda.

Generația bătrână judecă după sine, din experiență proprie, fatal îngustă. A cunoscut, înainte de războiu, un popor evreesc de o relativă moderațiune care aproape părea modestie față de manifestările celui de azi. Simțul conservării, rănit în tânăra generație română prin cererile și atitudinile trufașe ale populației evreești încurajate *din toate părțile*, a scos un țipăt sfâșietor de îngrijorare. Universitățile române închise, ca niște inimi îndurate, sunt o jale a spiritului românesc.

Generațiile noi ce se vor ridica sub impulsia năuntrică a vitalității neamului și sub viziunea pericolului național, trezite la sim-

șul realității, vor înțelege multe lucruri pe cari generația actuală trăită în huzurul epocii dinainte de războiu, îmbătată de entuziasmul realizării marelui ideal istoric, amețită de principiile adormitoare și necontrolate ale unui umanitarism tendențios și insidios, nu le pricepe.

Umanitarismul în raporturile dintre popoare nu se prezintă ca pomana dintre indivizi. Mila unui popor de poporul care îi râvnește locul în lume, e mila naivă a mielului de lupul flămând: e sinucidere curată. Iar individul care îndeamnă și contribuie la înfăptuirea acestei sinucideri, face o crimă de les-naționalitate, își trădează neamul. Păcătuește față de omenirea însăși.

Cea mai înaltă formă a iubirii de omenire este apărarea neamului tău propriu încontra primejdiilor ce pot priva omenirea de nota specifică pe care o poate da civilizației și armoniei generale sufletul neamului tău, și numai el, lăsat să trăiască și să se desvolte liber după afinitățile lui etnice.

Fiecare popor, în limita dreptății universale și a hotarelor țării lui, are dreptul să zică: vieața și dezvoltarea mea înainte de toate.

Aceasta o cere poruncitor însuși imperativul moral al fericirii omenirii întregi.

Cine nu vede acest adevăr elementar e orbit de patimă, ori de incapacitate mintală, ori e paralizat mintal de narcoticul unor sofisme, îngăduite fie de interesul său personal, fie de lașitatea sa morală.

Pe unii îi ține în lanțuri teama de a nu fi blamați de acea presă care formează opinia publică după chibzuiala unor calcule străine, interesate. Pe alții îi terorizează moda *liberalismului* de ocazie, dictat epocii de după războiu de ideologia utopică a unui Wilson, suflet generos, dar cu totul dezorientat asupra realităților istorice europene.

«Libertate, libertate, câte crime se comit în numele tău!» a strigat un cap care cădea pe eșafod în timpul Mării Revoluții franceze.

O Kerenski, Kerenski, ar putea striga azi biata Rusie din groapa în care o ține încătușată, ca în lințoliu, un Trotzki și alte căpetenii ovreești ale Sovietelor — O, Kerenski, Kerenski, la ce dezastru social îngrozitor a dus cultul tău superstițios de «libertate», care a permis lui Lenin să întroneze cumpăna tiranie barbară a bolșevismului!

Dar se va zice: Toată d'scuția și jălania e de geaba. Chestia ovreiască în România e deslegată și închisă. *Tratatul dela Saint-Germain* i-a făcut pe toți Evrei — *Români*. Nu mai există *Români* și *Evrei*. Nu mai sunt decât *Români* în România Mare, care odată se cheama *Dacia Felix*.

Printr-un gest de *hocus-pocus* fenomenal al baghetei diplomatice, câțiva prestidigatori adunați la Saint-Germain au făcut să dispară, suflând în aer, or-ce deosebiri și fricțiuni dintre cele două popoare: român și evreu. Armonia s-a stabilit, ba și prestabilit. Raiul pământesc s-a isvodit în România. Poate și „impărăția cerurilor“. Dar în una din „fericirile“ lui Hristos se promite această împărăție unor anumite spirite. Și poporul lui Israel, care n-a primit-o când i s'a oferit de însuși Fiul lui Dumnezeu în persoană, nu se prea lasă ispitit nici azi. Și, dintr'un instinct de pozitivitate, înțelege parcă, luându-ne d'pă unele afirmații ale intelectualilor lui, că totul nu s-a isprăvit prin punerea condițiilor tratatului dela Saint-Germain în textul noui constituții a statului român. Unul din ziarele cari stau pe frontul intereselor și aspirațiilor evreiești, atrage atenția susținătorilor săi că nu e destul cucerirea drepturilor în legile scrise ale țării. Trebuie să se cucerească, pentru acele drepturi, opinia publică și sufletul poporului român. Altfel nimic nu s-a câștigat.

Cum se crede că trebuie să se obțină consimțirea la o jefire și o lepădare de sine a neamului românesc în folosul neamului evreesc, e altă chestiune. Prin „civilizarea“ și „luminarea“ lui, zice organul poporului al cărui fanatism religios, întârziat pe calea evoluției omeniești, voește să se impună lumii noi, și țării îngăduitoare, în numele libertății religioase.

Nu importă aci greșala mijlocului închipuit ca potrivit pentru apropierea sufletească dintre poporul de baștină și cel venit de aiurea. Importă numai sentimentul că, *fără această apropiere, soluția legală a chestiei semite în România e insuficientă, e inexistentă.*

Experiența istorică a altor popoare dovedesc acest adevăr social-politic.

Prusia, care a dat așa zisa „emanipare“ legală Ovreilor, acordându-le drepturi politice încă din 1837, n-a îngăduit de fapt

să ajungă nici un ovreiu diplomat, sau ofițer, până la începutul războiului mondial. 1)

Iar după 1870, în avântul sentimentului național crescut după războiul victorios încontra Franței, toată Germania „lança l'anathème sur la race sémitique“. 2)

Mișcarea încontra ovreilor, întezită în Berlin de pastorul curții imperiale Stoecker, (1878), în înțelegere cu Bismarck, a trecut în Austria, care acordase drepturi legale Evreilor în 1867.

Și nu mult după aceea, pela 1883, mișcarea trecu și în Franța, care decretase marea reformă, faimoasa „emanicipare legală“, încă din 1791, prin o hotărâre a Adunării Naționale. Și odată pătrunsă în Franța generoasă și liberală, mișcarea încontra Evreilor nu s-a potolit curând. Ea a durat nu mai puțin *de zece ani* — „au delà de toute espérance“, cum adaogă Sal. Reinach.

Și cu toate că după zece ani s-a potolit mișcarea, cu toate că drepturi legale se daseră Evreilor încă din 1791, și cu toată pătrunderea adâncă în conștiința Francezilor a principiilor de *Liberté, Egalité, Fraternité*, sentimentul de aversinne — „le préjugé“, cum îi place lui Reinach să-l numească — „a reapărut în toate clasele societății; și îi trebuie unui evreu astăzi, ca să cucerească o situație oare-care, mult mai multe talente și eforturi decât concetățenilor săi de alte confesiuni“. 3)

Și să nu se uite că proporția elementului semit în Franța față de populația țării este de *un Evreu la 450 Francezi*, pecând în România este de *un Evreu la 7 Români*. Și să nu se uite, iarăși, că pericolul acaparării pozițiilor dominante de către Evrei în Franța e mai mic decât în România nu numai din cauza numărului mult mai mic de Evrei, dar și din cauza gradului superior de cultură și de conștiință națională la Francezi, precum și din cauza consolidării trainice a statului național francez.

Cum s-a putut să se ceară României, în condițiile istorice în cari se află ca azi, încetățenirea în masă, fără alegere, a tuturor Evreilor aflători pe teritoriul ei, în număr așa de covârșitor?

1) *Salomon Reinach*, op. cit., apărut în anul 1914. Pag. 307.

2) *Ibid*, pag. 309.

3) *Op. cit.*, pag. 310.

Cu siguranță că nici Franța nici Anglia nu cunosc raporiurile exacte ale numărului populației evreiești în România față cu populația autohtonă a țării. Ele nu cunosc nici forțele noastre etnice, absorbite în clipa aceasta, cu problema vitală a organizării statului național unitar.

Sunt imperative ale logicei și ale conștiinței omenești. sunt legi universale ale minții și ale vieții, cari se impun axiomatic și dictează principii și reguli identice, în condiții identice.

Cum poți să ceri altuia să facă aceea-ce pentru tine, în aceleași împrejurări, ar fi însemnat un atentat la dreptul natural al liberei tale dezvoltări, ar fi însemnat o sinucidere ?

Cum s-ar fi putut, în cunoștință exactă de cauză, că se ceară României, în schimbul dreptului ei istoric și moral la întregirea neamului, să consimtă a se sinucide ?

Ce popor civilizată ar fi putut spune României : „Iată, visul tău secular, pentru isvodirea căruia te-ai aruncat în foc alături de Aliați, acum se indeplinește. Dar, pentru asta, tu trebuie să bei otravă, să pieri !“

Cine ar fi fost capabil de atâaa monstruoasă inumanitate, în numele umanității ?

Nimeni.

La alcătuirea unor clauze ale tratatului dela Saint-Germain, nu s'au cunoscut împrejurările reale ale neamului și statului român.

Aci trebuie să recunoaștem partea noastră de vină.

Din sfială or din mândrie, nu ne place să vorbim de noi străinătății, nu căutăm să arătăm, din timp și statornic, starea de lucruri reală a raporturilor noastre, în chestii ce interesează străinătatea, și de cunoașterea justă a căroră atârnă bunul nostru renume sau chiar soarta noastră în lume.

Cel mai indiferent popor din lume, în astă privință, este Românul. Lăsăm pe alții să vorbească de noi, îi lăsăm pe străini și de regulă pe vrășmași. America ne cunoaște prin ochii Ungurilor, Bulgarilor și Ovreilor, vecinic nemulțumiți și nerecuno scători.

Din sgârzenie, din indolență, din neprevedere, singurul stat din Răsăritul Europei, care se desinteresează de opera de propagandă în străinătate, de efortul legitim al or-cărui neam de a-și valorifica drepturile și interesele în lume, este statul român.

Propaganda națională în timpul războiului mondial a fost o-

pera inițiativei particulare a câtorva buni Români la Paris ¹⁾, în special profesori universitari.

În chestia evreească n-a făcut nimeni nimic pentru lămurirea opiniei publice europene, nici statu: nici particularii.

Deschizându-se acum, pe o lature pur culturală, așa cum a fost pusă de studenți, era de așteptat ca un cuvânt de lămurire să pornească din partea corpului profesoral universitar. Un *memoriu* obiectiv și documentat, care să prezinte realitatea istorică a raporturilor dintre cele două popoare, din punct de vedere numeric, economic, comercial, cultural, ar fi luminat multe minți desorientate și le-ar fi împiedicat de a trage concluzii greșite despre cauzele și scopurile mișcării studenților, chiar dacă s'ar fi făcut rezerve asupra mijloacelor întrebuițate de tinerimea intempestivă și lipsită de experiență.

Nu trebuie să se lase impresia că studenții români, în sbuciumul lor dureros, nu au deloc, dar deloc, din nici-un punct de vedere, un pic de dreptate. Că ei sunt numai și numai instrumente oarbe în mâinile dușmanilor din afară și a unor agitatori din năuntru, cari tulbură pacea fericitei Românie, unde pericolul evreesc e o simpă himeră și unde, vorba filosofului Pangloss al lui Voltaire: „tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles“.

E și fals și nedrept.

A vedea numai ceva artificial în o mișcare cultural-socială de o intensitate așa de mare, e a închide ochii, vrând nevrând, în fața fenomenelor vieții publice.

Trebuie să avem curajul s'o spunem pe față, ca s'o știe străinătatea și toată lumea. Studenții au pus degetul pe o rană a vieții noastre naționale.

Asta nu se poate tăgădui. La ce folosește să negi realitatea? N-o suprimi, nici n-o schimbi, tăgăduind-o.

Că nu studenții, cu mijloace simpliste, or să deslege o problemă așa de complicată, asta e altă vorbă.

Că nu ne place soluția lor, pentru că e formulată în o latinească medievală: *numerus clausus* — parcă aici e vorba de susceptibilități filologice rafinate; or pentrucă ea vine din Ungaria, ca și cum temeinicia unei idei n-ar avea alt criteriu decât punctul geografic

1) E o datorie de dreptate să amintesc eu, aci deosebire, între acestia pe d-l P. Brătășanu.

unde s-a ivit pe globul pământesc, — aceasta e cu totul afară din chestiune.

Intrebarea este : au sau nu au dreptate acești tineri, când susțin că cu proporția actuală de 50, 60, 70, 80 și 90 la sută de Evrei în școlile superioare ale țării mergem vertiginos în prăpastie ?

Este drept sau nu că trebuie să se restabilească în școli, și în toate manifestările vieții publice —, mai ales în cele culturale, cari dețin cârma țării, — raportul natural, corespunzător raportului numeric, al populațiunii străine față de populația autohtonă ?

E bine să ajungă în pătura conducătoare, la cârma României Mari, în număr așa de impresionant Evreii ? Ce ar zice ei, dacă la o universitate *evreiască* în Palestina ar fi 80% Arabi ? E conceptibil un astfel de raport în or-ce țară conștientă din lume ?

Să ne fie oare indiferent nouă Românilor, dacă poporul român va fi stăpân în țara lui, sau dacă va fi ilotul și robul evreilor ?

Ni se pare oare natural să se confirme judecata unora cari cred că mentalitatea românească e mentalitate de sclavi, cari, deprinși cu jugul, îl caută când au scăpat de el ? Și că, după ce Românii au scăpat de jugul Ungurilor în Transilvania, de al Nemților în Bucovina, de al Rușilor în Basarabia, își pleacă grumazul docili sub acela al Evreilor, mângâindu-se cu diplomația rafinată a Românilor din vechiul regat, cari nu și-au pierdut cu totul conștiința deprinderilor contractate din supunerea seculară când sub Slavi, când sub Turci, când sub Greci ?

Aci este intrebarea. Suntem autonomi politiceste și putem să ne ridicăm la autonomia morală în România Mare. ? Și avem dreptul de a trăi ca popor liber, stăpân pe destinele sale ?

Dar mijlocul de a restabili raporturile raționale ale populațiilor în sferile înalte culturale, prin eliminarea străinilor „cetățeni români“, nu e cel nimerit ? Și trebuie ajuns la rezultatul cuvenit pe altă cale : înmulțind numărul elementului românesc până la obținerea raportului firesc al majorității de baștină față de minoritățile etnice străine ? Foarte bine.

Cine s-o facă asta și când ?

Studentii, nu. Nu pot.

Cine ? Oamenii politici, cari nu simt necesitatea *Uniunii sacre*

În fața pericolului obșteșc și nu se înțeleg asupra unei politici naționale unitare, statornice, consecvente ?

Statul, care nu dispune de mijloace, în fața problemei culturale care îi cere să ridice Universitățile de trei ori și de patru ori mai mari și mai bogate decât cele de azi, spre a putea încăpea și cultiva în ele populația școlară românească mărită, fără a micșora pe cea străină ?

Și în căminurile studențești înființate de *stat*, vor năvăli în număr covârșitor tot elementul evreesc, bazat pe dreptul că Evreii sunt *cetățeni Români*.

Atunci, cine ?

Inițiativa privată ?

Da. S-a găsit până acum un Const. N. Vasiliu; cu mintea împede a unui Român de inimă, care a dat din larg 12 milioane, pentru înființarea unui cămin studențesc, cu o anumită destinație specială. Onoare lui !

După el, alt Român simțitor, Simion Gheorghiu, a dat cinci milioane pentru un cămin de elevi secundari români pe lângă liceul „Alexandri“ din Galați.

Vor mai veni, sperăm, și alții, cu capitalul românesc, să lupte pentru cucerirea și păstrarea dreptului Românilor la cârma țării lor.

Dar să nu uităm că, în materie de capitaluri, Evreimea nu e de loc lipsită de mijloace; că ei sunt absoluți conștienți de lupta ce s-a deschis pentru hegemonie în țara românească; că ei sunt uniți și solidari mai mult decât or-ce alt popor din lume: uniți și solidari nu numai în marginea hotarelor țării în cari au pătruns, ci uniți și solidari în afară și peste hotarele tuturor țărilor de pe pământ. Ai de luptat nu numai cu masa compactă a celor așezați în țara ta, ci cu toată masa întregului popor izraelit, organizat ca o armată bine disciplinată, în o *Alianță internațională*. Și cum unii din ei au ajuns și ajung zilnic în sferele înalte ale politicii celorlalte popoare, ai de luptat adesea cu indispoziții și dușmăanii neînțelese ale unor state puternice, cari intervin în favoarea și în interesul ovreilor din țara ta.

Ba în ajutorul lor sar și dintre Români, unii din principii confuz și naiv „umanitare“, alții din calcule și interese politice mărunte de partid, alții din snobism, alții din lașitate, or din... înaltă diplomație.

Din aceeași „înaltă diplomație“ or dintr'un sentiment de re-

semnare fatală și de zădărnicie ineluctabilă, mulți buni Români cari văd și înțeleg pericolul, își închid amarul în suflet — și tac.

Și în timpul acesta răul sporește, nu așteaptă. Și cu cât trece vremea, cu atât devine mai greu de lecut.

Cine să apere poporul român, dacă intelectualitatea lui nu-l apără? Cine? „Liga Națiunilor?” Sau, poate, el singur?

Am încredere în instinctul politic al Neamului.

Stăm în fața unei faze noi a luptei pentru afirmarea națională. Abia s-a realizat vechiul ideal al Desrobirii și Unirii românești, și un ideal nou se pune înaintea.

Fericiți aceia cari au închis ochii în clipa când marele vis de întregire a neamului se isvodia.

Cine știe dacă v-unul din generația cărei aparțin, va vedea împlinirea noului ideal!

M-am estins ceva mai mult asupra acestei chestii. Cred că nu e nevoie de nici o justificare.

Chestia evreiască în România se prezintă sub forma unuia din cele mai dramatice conflicte din câte ne arată istoria.

Urmezi calea instinctului național? Te isbești de angajamente internaționale.

Te conformezi clauzelor unui tratat semnat, de voie de nevoie? Apuci calea prăpastiei.

În fond, *datele esențiale* însă ale proplemei semite, sunt cele trei, notate mai sus: *numărul Evreilor, asimilarea sau ne-asimilarea lor, și puterea vitală a poporului român.*

Nu se poate uita și omite nici una din aceste date. Ele nu sunt concepții mai mult sau mai puțin arbitrare ale minții și voinței omenești. Sunt fapte de observație, luate din modul de a fi al realității sociale.

Nu sunt nici numai deducții din principii apriorice are rațiunii abstracte. Sunt legi obiective evidente al naturei lucrurilor.

În limita indicațiilor lor trebuie căutată soluția problemei.

Incercările de a le eluda sunt zadarnice. Înfrângerea lor e pedepsită de natură, și duce la dezastre sigure, fiecă acele dezastre sunt prevăzute ori nu, fie că vin mai curând sau mai târziu.

Voința omenească — națională or internațională, — nu poate schimba legile naturei.

Legile omenești, constituțiile, convențiile, tratatele cari regulează raporturile dinre oameni și popoare, își întemeează legitimitatea și trăinicia lor numai pe acordul lor cu datele naturale ale problemei ce vor să delege.

Restul nu e decât iluzie și joc periculos al caprițului omenesc.

III

ORIENTAREA DIRECTIVEI CULTURALE IN RAPORTURILE DIN AFARĂ

Trei preocupări capitale domină cugetarea în stabilirea cadrului unui sistem și unui ideal de cultură națională :

1. Păstrarea caracteristicii naționale, a însușirilor morale, capabile să ridice valoarea neamului în lume.

2. Evitarea influențelor perturbătoare a procesului de cristalizare curată a tipului etnic.

3. Căutarea acelor înrăuriri, cari prin omogeneitatea tendințelor pot întări și limpezi evoluția germenului etnic al națiunii, sau cari, prin nuanțe de adaptare superioară la unele raporturi morale ale lumii, pot îndruma desvoltarea sufletului etnic și-l pot ajuta a câștiga aptitudini folositoare noi.

Primul punct a fost atins, în linii generale, când s'a căutat să se învedereze legitimitatea și natura educației naționale, precum și să se indice unele din trăsăturile caracteristice firii etnice.

Celelalte două preocupări fac parte din problema practică a stabilirii unui criteriu de orientare în lumea istorică morală înconjurătoare.

După sfera raporturilor interne, schițate în paginile de mai sus, nu ne putem scuti de a privi mai departe, și de a cerceta sfera raporturilor României noi în afară.

Lăsând pe seama politicii înjghebarea acelor relații de moment, cerute de interesele trecătoare ale țării, directivele vieții spirituale caută să se orienteze în sfera realităților morale cu influențe mai adânci și permanente asupra sufletului.

IN FAȚA INRĂURIRII SUFLETULUI ȘI TENDINȚELOR] GERMANE

1. Una din formele *datoriei de a-ți păstra individualitatea etnică* în ce are ea mai înalt, ca însușiri morale superioare, este a te feri, pe cât posibil, de contactul mai îndelungat cu acele suflete etnice străine, a căror inferioritate sau rătăcire poate tulbura evoluția normală a tipului tău național.

În categoria influențelor vătămătoare — fără a mă preocupa de acelea mai puțin importante ale popoarelor mici înconjurătoare — cred necesar a semnală două, de valoare și intensitate de altfel inegală, sub jugul cărora a trăit sufletul unei părți a neamului românesc, și a căror tenacitate își trage trănicia din isvorul puterilor de viață ale unor popoare mari, în toiul creșterii lor interne, și în acela al expansiunii lor în afară: *influența germană și cea rusească*.

Mai întâiu, considerații mai generale ne spun că drumul aspirațiilor vechi și aproape immutabile, ca niște condiții biologice, ale acestor popoare trece prin și peste sfera de viață a poporului nostru, și că dezvoltarea lor spirituală ia fatal direcția realizării unui tip de cultură și de civilizație fundamental deosebit de acela al rasei latine, care se găsește croit virtual în firea poporului român. Astfel de considerații singure, ar fi de ajuns ca să legitimizeze o rezervă și o precauție prudentă în raporturile sufletești cu aceste neamuri, chiar dacă ne-ar înfățișa exemplare ideal realizate ale tipului lor și ale tendințelor firii lor.

Dar deosebit de aceasta, sunt, în manifestările statornice ale vieții lor, trăsături esențiale cari, judecate cu criteriul conștiinței omenești moderne, ne dau serioase motive să credem că firea noastră etnică nu ar avea moralmente mult de câștigat, ba ar avea chiar mult de pierdut din contactul prelungit și necontrolat cu ele.

2. *Simțul politic*. — Ce pot să câștige bunele tale însușiri și dispoziții dela un popor la care nu se găsesc, decât poate contrarele lor?

S'a evidențiat existența *simțului politic* la poporul român, ca înzestrare fericită a organizației mintale moștenite dela Romani. Acest dar îi lipsește cu desăvârșire poporului german. Lipsa lui o mărturisesc chiar mulți intelectuali și oameni de stat germani, mai

pătrunzători. Intre aceștia, fostul cancelar, prințul de Bülow, o dovedește cu multe exemple și fapte ¹⁾. Un învățat german o spune categoric; națiunea germană este o „națiune nepolitică“ ²⁾.

Dar o mărturie germană despre Germani, dacă înlătură obiecția că nu vine dela un observator pornit, parțial, pătimaș, s'ar putea isbi de întâmpinarea care constituia baza sofismei glumețe din antichitate: un Teban spune că toți Tebanii sunt mincinoși; dacă toți Tebanii sunt mincinoși, e o minciună ce spune Tebanul că toți Tebanii sunt mincinoși; și așa mai departe, în cerc vișos amețitor.

Mărturia faptelor obiective este cea mai solidă documentare. Mai ales una din ele, care explică multe, ne duce mintea la o concluzie mai gravă decât aceea a lipsei simțului politic.

Poporul german, care a avut destui cărturari și unii filosofi profunzi, n'a asimilat nimic esențial din cugetările morale ale gânditorilor, poezilor, scriitorilor lui, indiferent dacă acele cugetări erau absolut originale sau împrumutate dela inteligența altor neamuri. El nu și le-a însușit, ca să facă din ele o călăuză practică a vieții lui colective, transformându-le în principii de organizare și de acțiune politică, socială, în *instituții politice*.

Poporul englez a creat regimul constituțional. Poporul francez a dat omenirii regimul politic al libertății, egalității, fraternității sub o formă de guvern democratic republican.

Iată trăsături evidente ale unor popoare civilizate.

La Germani, o prăpastie între cugetarea politică și acțiunea practică politică.

Lipsit de călăuzirea unor principii, poporul german se lasă condus ca o turmă de sclavi, de tradițiile medievale, în cari spiritul răsboinic al aristocrației și autocrației hotărăște toate formele de manifestare ale vieții naționale.

„Trebue să se recunoască, zice Kurt Wigand, că poporul german întreg, fără a excepta pe cei mai sălbateci democrați, suferă de un rău, foarte grav, foarte adânc și probabil *incurabil*: lipsa independenței morale, un fel de trebuință absolută de servitute“ ³⁾.

1) In opera sa „Germania politică“ trad. în franț.

2) „Eine unpolitische Nation“: *Ruedorfer*, în opera sa „Grundzüge der Weltpolitik der Gegenwart“.

3) In scrierea sa **Unkultur**. Berlin, 1905 Citat și analizat de *Th. de Wizeva*: în *La Nouvelle Allemagne*. Cap. III. La Nouvelle Allemagne, écrite par des Allemands, pag. 90 sq.

Curt Wigand, consideră ca „profund adevărată“ judecata lui *Bebel* care definea Germaniul un popor de lachei.

Această incapacitate politică populară, fiind o lacună constituțională a spiritului german, nu se putea să nu se manifeste și în concepția conducătorilor, ca lipsă a simțului psihologic în pricepera vieții politice din prejur. În țara unde abundă operele savante de psihologie *fiziologică* și de „*Völkerpsychologie*“, avem acest fenomen ciudat și instructiv al unei isbitoare miopii, aproape a unei cecități de viziune psihologică în ființa altor popoare.

Provocarea războiului mondial, care a fost pentru toate neamurile prilejul suprem de manifestare a valorii lor integrale, a dovedit dela început eroarea fundamentală a intuiției germane în structura istorică a lumii pe care a voit s'o lovească spre a o spune și stăpâni. În tot decursul războiului, apoi, Germania a dovedit la tot pasul neputința de a prinde înțelesul real al manifestărilor și condițiilor de viață politică a națiunilor cu cari începuse lupta sau cari se ridicaseră pe rând în contra ei.

Pe Franța o considera „putredă“ și gata să se destrame în desbinări înverșunate de partid; și la primele bubuituri de tutun a văzut mirată că din „putreziciune“ se ridică o energie morală neînchipuită și din sbuciumul zăzaniei politice se înfiripează o neînfrântă „union sacrée“.

Își închipuia că spaima mijloacelor ei nepermise de atac în contra populației necombatante din orașele Franței și Angliei va sdrobi puterea de rezistență a sufletelor și va scurta războiul. Impresia bombardării Parisului prin enormele tunuri cu tir la mare distanță, așa zisele *Grosse Bertha*, a descris-o minunat *Edmond Rostand* în frumoasa lui poezie *Les belles fenêtres*, arătând ce a văzut acela care a cunoscut Parisul în timpul bombardamentului:

*Il a vu sourire, tranquille,
Le visage de la Grand' Ville
A la gueule du Gros Canon!*

Iar asupra Angliei bombardarea zepelinurilor a produs mișcarea de înscriere în masă a voluntarilor pentru alcătuirea unei armate, care la început batjocorită de fanfaronada Kaiserului — „mica, de desprețuit armată engleză a lui French“¹⁾ — a devenit treptat-treptat o uriașă forță, mereu în creștere.

1) În *ordinul de zi al lui Wilhelm II* dat în Aix la Chapelle la 19. Aug. 1914: să vă puneți în lucru toată dibăcia voastră și toată vitejia soldaților mei ca să exterminați deocamdată pe Englezul fricos și să ni-miciți cu totul mica armată de desprețuit a generalului French.

Și tot așa de puțin a înțeles sufletul Americii, — țară de negustori, fără armată, care n'o să poată trece Oceanul în Europa, din cauza submarinelor, — cum a înțeles de puțin și sufletul României.

Mobilurile ideale au scăpat pretutindeni privirilor Germaniei.

Sancțiunile unei astfel de imperfecții omenești cad, în definitiv, în prima linie asupra celui care o are. În tot cazul însă, singul politic românesc n'are ce învăța nimic folositor dela negația lui germană.

3. *Brutalitatea. Cruzimea.* — Și, ca să amintim o altă însușire a caracterului nostru național, așa de puține sugestii educative are de primit dela Germani pornirea noastră umanitară către mila și generozitate.

Toți observatorii străini și chiar multe din spiritele mai libere germane au constatat că firea teutonică se caracterizează tocmai prin însușirile contrare umanității: prin *brutalitate, răutate, ferocitate, cruzime.*

Iată bunăoară mărturisirea unui scriitor german ¹⁾: „Vorbiam mai adineaori de asprimea și brutalitatea cari persistă și se afirmă mai mult decât orcând în sufletul poporului nostru. Aceste defecte se întâlnesc în toate stratele societății germane' dela cele mai de jos până la cele cari se pretind *cultivate*. Studenții cari, acum câțiva ani, s'au amuzat la Jena, aruncând în stradă tot mobilierul unui număr oare-care de hoteluri și de „case de închiriat mobilate“ din oraș, sau acei „fii minori ai muzelor“, cari, zilnic, în orașele noastre universitare, își fac o fală a înșulta, din principiu, orice femei pe care o întâlnesc mergând sau călătorind singură, acești tineri „de bună familie“ nu se pun oare la acelaș nivel cu acele cete de „băieți de prăvălie“ sau de mici funcționarași de prin birouri, cari asemenea zilnic se laudă că au îsbutit să prădeze o grădină publică sau privată, precum și la nivelul acelor bande de lucrători, cari, întâlnind femei sau fete tinere nu pierd ocazia de a cânta mai mult sau mai puțin sgomotos o cântonetă obscenă.

„Și, circumstanță agravantă, totdeauna se găesc la noi persoane dispuse a judeca astfel de ticăloșii cu o indulgență extremă, mai ales când e vorba de *tinerimea noastră universitară*, invo-

1) *Curt Wigand* în „Unkultur“ „Inkultură“.

când pentru ei *scuza beției*. Ca și cum s'ar putea pune pe contul alcoolului acte de o *barbarie* așa de evident născute din adâncimile firești ale ființei ce găsește atâta plăcere săvârșindu-le“.

Și autorul german continuă, punând, în adevăr, aci, degetul pe rană, pe rezortul esențial al structurii morale germane :

„Trebue să mai semnalez încă unele particularități distinctive ale caracterului german. Dacă cuvântul german *Shadenfreude* (plăcerea de a face rău) nu are echivalent în limbile celorlalte națiuni, cari sunt nevoite să recurgă la perifraze spre a exprima această plăcere răutăcioasă ce ne procură vederea nenorocirii altuia,—sau, mai exact, *plăcerea ce ne procură conștiința că am cauzat o nenorocire altuia*—asta de sigur, nu este un simplu efect al întâmplării. Fără îndoială, această trăsătură de caracter există, mai mult sau mai puțin pronunțată, și la unii indivizi din alte națiuni : dar la ei apare oarecum numai ca efectul unei stări excepționale de suflet, ca o impulsie de moment ; pe când Germanul, din contra, este în adevăr atins de o *Schadenfreude* naturală și cronică...”

Acest cuvânt, *Schadenfreude*, fără echivalent în vr'un alt cuvânt din limbele culte, exprimă o stare de suflet specific germană : plăcerea de a face rău. O predispoziție diabolică, esența psihologică a *satanismului*.

E aproape o stare maladivă. În tot cazul nu una omenească. Din ea decurg toate manifestările naturei teutonice care s'au deslănțuit cu atâta impetuozitate în timpul războiului.

Cruzimile sălbatece în contra populației *necombatante*, în contra răniților și prizonierilor, cruzimi nejustificate prin niciun motiv de operație militară, sunt o pată pe numele de German ca ființă omenească. Dacă planul lor de a arde Londra, de a distruge Parisul nu s'a putut realiza, au isbit să masacreze populația Louvainului, să distrugă catedrala Reimsului, să dărâme frumuseți arhitectonice din capitala Franței, să scufunde în Ocean Lusitania ; să rază de pe fața pământului grădinile cu pomi roditori pe unde treceau, mai ales în retragere ; să ducă *groaza* pretutindeni, *groaza* prin foc, prin sânge, prin gaze asfixiante.

Și nevoia de a inspira *groază*, ca o cerință a temperamentului, a căutat o justificare în *teorie*.

Iar teoria *groazei*, formulată de Klausewitz și de alții, răsu-cita în calapodul diformator al sufletului german, a căutat să iea înfățișarea parodoxală a unui principiu umanitar !

Războiul trebuie să inspire teroarea, în interesul chiar al omenerii ! *Cu cât groaza va fi mai mare, cu cât suferința va fi mai înspăimântătoare, cu atât războiul se va isprăvi mai repede* ¹⁾. Populația civilă necombatantă, îngrozită, coprinsă de panică nebună, va sili cârmuirea și comandamentul țării lor să ceară pacea.

Deci nici-o milă. *Hart sein* al lui Nietzsche pus în practică și tradus de Wilhelm al II-lea prin ordinul : „să fiți ca Hunii“.

Englezii și Americanii nici nu au pentru Germani altă expresie obișnuită decât pe aceea pe *Huni*.

Mentalitatea germană nu s'a ridicat până la concepția despre războiul civilizat, dictată de conștiința omenească normală în convenții internaționale, ca cele din Haga, iscălite și de Germania, și în opere de drept internațional, din cari una scrisă în limba germană, cu spirit negerman, de eruditul jurisconsult elvețian *Bluntschli*. Grozăvenia sălbatecă, este, după concepția germană, *inerentă ideii de război*. Nu ; ci ea este inerentă sufletului german. Războiul își are legile lui, ca și duelul.

Ideea de om, în războiu, îți cere numai să învingi pe vrășmaș, în luptă dreaptă. Ideia de fiară cere să învingi *prin orice mijloace* și să-l distrugi.

Diabolismul stării sufletești de *Schadenfreude* s'a văzut mai ales în purtarea Germanilor față de *prizonieri* și de *răniți*.

Documentele cele mai neîndoioase abundă. Aduc numai unul : protestul unui distins diplomat american, d-l *Spincer Eddy*, care, în timpul neutralității Americii, făcând parte din „Crucea Roșie“, a putut asista la scene de sălbăticie înspăimântătoare :

„Germanii supun cu sila pe prizonierii și răniții francezi și englezi la cele mai rele mutilări... Foarte mulți dintre acești mutilați mor de hemoragie sau își trag câte-un glonț în cap.

„Atrocitățile săvârșite de Germani întrec înfinit de mult cruzimile comise odinioară de Peile- Roșii“ ²⁾.

Și acum, un tablou mai detaliat despre soarta *prizonierilor români* ³⁾. E vorba de prizonierii români aduși iarna din Prusia O-

1) „Cu cât războiul va fi mai fără milă, cu atât va fi mai uman, în fond, căci se va sfârși mai repede“, zicea Feld-Mareșalul *von Hindenburg*.

2) Citat din „*Civilisés contre Allemands*“ de *I. Finot* (p. 112).

3) Tabloul zugrăvit de d-l Dr. *Wetterwald*, în suplimentul literar al jurnalului *Des Débats* dala 10 August 1919.

rientală în Alsacia, ca să fie puși la munci grele. Au fost luați 400 din cari 30 au murit pe drum. Cei 370 ajunși în Alsacia și cărați, în camioane automobile dela Colmar la Wintzenheim aveau o înfățișare așa de lamentabilă, încât populația alsaciană care-i vedea nu-și putea stăpâni indignarea și revolta. Ca să-i ascundă să nu-i mai vadă lumea, i-au pus în o vale retrasă, și acolo, într'un grajd fără foc. Era în Ianuarie 1917.

De mâncare li se da zeamă goală, în care pluteau, rățacite, câteva grăunțe de cereale.

„Prizonierii supuși la un regim de infometare (să nu uităm că lucrau în pădure, iarna), îndurau pe lângă aceasta cele mai rele tratamente. Ei muriau sub ochii paznicului pădurei și ai familiei lui.

„D-l Roesch a văzut Români smulgând primăvara urzici pe cari le devorau așa crude sau culegând ghindă și mâncând-o. Cu toate că era strict oprit a se da ceva captivilor, martorii acestor spectacole le strecurau pe furiș pâine sau lapte. Dacă erau prinși or numai bănuți că-i ajută, erau insultați, amenințați sau chiar pedepsiți cu deportarea, închisoarea sau amenda... Alimentele, date bieților flămânzi nenorociți, erau luate, aruncate în noroiu, călcate în picioare. Am cules mai mult de cinczeci mărturii de acest fapt“.

„Se poate spune fără exagerare că 40% până la 50% din prizonierii români au murit în Alsacia, în iarna și primăvara anului 1917, de rău tratament, de frig, de foame și de boale. Locuitorii din Bollevier vedeau zilnic trecând prizonieri prin satul lor. Aspectul lor era înfiorător: femeile plângeau când îi vedeau; bărbații strângeau pumnii.

„Pe unii îi vedeai căzând, leșinați de foame; mulți erau târiți de camarazii lor.

„D-l Baumann, primarul, a văzut prizonieri bătuiți de soldații de gardă, pe unii i-a văzut căzând morți pe drum. A protestat la ofițer, dar de geaba“.

Și așa mai departe, un întreg dosar de dureri umilitoare, de suferințe inumane, cari dovedesc toate caracterul croit din cruzime, lipsit de cea mai elementară simpatie omenească, al Germanilor.

Câțiva din prizonierii români, scăpați, după armistițiul, din iadul captivității germane, și veniți din Alsacia și de aiurea în Franța, erau obiectul unei compătimirii din cele mai jalnice. Se putea vedea în ei chipul omului mort care se ridică din mormânt și încearcă să umble, împleticindu-se și abia putând să vorbească. Te între-

bai: cum se poate să fie pe pământ o țară de oameni, al căror suflet, împietrit de răutate, să poată produce astfel de spectacole?

Orcât de oribile ar fi aceste priveliști, e una care le întrece pe toate: prizonierii unei națiuni puși în fața frontului, când se începea lupta cu armatele națiunii lor. Intr'un caz, pe frontul occidental, prizonierii francezi din fața frontului german, văzând că frații lor nu răspundeau la focurile vrășmașilor, din cauza lor, ca să nu tragă în ei, strigară, jertfindu-se eroic:

— *Ma's tirez, donc, les gars!*

4. *Simțul moral. Respectul de sine și de om. Minciuna.* — Dacă simțul simpatiei celei mai elementare, rădăcina din care se dezvoltă sentimentul moral, este așa de slabă, aproape nulă; dacă egoismul feroce, brutal, fără rezerve împedecă în așa grad apariția firescului respect de om, ca om, se naște, în mod involuntar, întrebarea: în ce stadiu se găsește *simțul moral* în sufletul unui astfel de popor?

Respectul de *om* presupune, în expresiunea lui cea mai simplă, respectul de *sine*. O formă a respectului de sine, care este, în acelaș timp, o formă de manifestare elementară a simțului moral, este ținerea de cuvântul dat, respectul adevărului.

În acțiunea obișnuită a poporului german nu găsim această trăsătură etică; mai de grabă găsim de regulă contrarul.

Mazima lui *Bethmann-Hollweg*: „Tratatele sunt petece de hârtie“, n-a fost ridicată întâiu de dânsul la înălțimea unui principiu de politică internațională. *Frideric cel Mare* spunea: „Să nu vă rușinați a face alianțe numai în vederea profitului vostru propriu. Și să nu faceți greșala grosolană de a nu le abandona când interesul vostru cere aceasta.“

Iar cealaltă maximă, pronunțată când s'a călcat neutralitatea Belgiei garantată prin tratate: „Necăsitatea nu cunoaște lege“, nu s'a auzit pentru prima oară în momentele tragice ale războiului. *Bismarck* în notele lui scria: „Sentimentul și grija de justiție și de umanitate sunt o slăbiciune, și noi trebuie să fim forța. Acolo unde puterea Germaniei e în chestiune, *eu nu cunosc lege.*“

Ce însemnează asta decât consfințirea ipocriziei și a minciunii ca virtuți naționale germane?

Se confirmă astfel observarea vechiului istoric latin, *Veleius Patercul*, care caracteriza pe Germani: *mendacio natum genus.*

Ceeace o recunoaște și cel mai influent filosof al Germaniei contemporane, *Nietzsche*, când zice¹⁾: „...In fine, trebuie cineva să să facă cinste numelui său. Când un popor se cheamă *Deutsches Volk*, adică *Tausches Volk* (ceace va să zică *popor care înșeală*)—asta nu e de geaba*.

Și din condeiul lui Nietzsche asta nu sună numai decât a ironie. El e marele învățător al imoralismului, care voia să fie mondial și a rămas pur german.

Vițiul minciunei nu e numai popular, atinge și păturile suferitoare, intelectualitatea germană.

Inscenarea consiliului din Iulie 1914 la Potsdam, unde s'a hotărât, sub președinția Kaiserului, izbucnirea războiului și după care Kaiserul a simulat o plimbare de plăcere prin fiordurile Norvegiei, este un exemplu tipic de minciună sinistă, în stil mare.

Iar în celebrul lor manifest-apel adresat lumii civilizate, ce 93 învățați, scriitori, artiști, preoți, profesori universitari, filosofi, cuintesența intelectualității germane, au vrut cu o minciună să orbească lumea.

Aci nu mai e vorba măcar de tradiționalele minciuni ale diplomației, e simptomul unui *habitus* național, rămas chiar în conștiințele cele mai rafinate de cultură.

Efectul înrăuririi exercitate de spiritul mulțimii asupra celui individual? Rezultatul sentimentului de solidaritate cu națiunea? Se poate. Asta nu schimbă nimic din judecarea acelei mentalități. Poate cel mult să justifice observația lui *Goethe* mărturisită în convorbirile cu *Eckermann* :

„Totdeauna am simțit, zice el, o adâncă durere, gândindu-mă la această națiune germană, așa de stimabilă privită în fiecare din indivizii ei și așa de mizerabilă luată în întregime.

„Compararea poporului german cu celelalte popoare trezește în mine sentimente dureroase, de cari caut să scap prin toate mijloacele.“

Acelaș sentiment, exprimat mai desperător, l'a făcut desigur pe *Schopenhauer* să scrie : „In prevederea morții mele fac această mărturisire că desprețuesc națiunea germană din cauza dobitociei ei nemărginite, și că roșesc la ideia că-i aparțin.“

Jertfa ce-au făcut-o cei 93 de intelectuali de seamă, iscăind

1) In *Dincolo de Bine și de Rău*.

o minciună, spre a salva onoarea țării lor, nu și-a produs efectul; din contră, au dovedit cât de adânc este viciul organic al ipocriziei, falșității, minciunii în sufletul națiunii germane. E drept că unii oameni superiori, ca marele *Einstein*, bunăoară, și alții nu s'au contagiat, și au rămas în izolarea lor morală ca germeii unei speranțe de însănătoșire posibilă a cugetului german în viitor. E adevărat, asemenea, că unii dintre semnatari și-au retras mai târziu semnăturile, declarându-se „induși în eroare“.

Acestea sunt excepții cari confirmă regula.

Ceace revoltă mai mult în manifestul-protest al celor 93 intelectuali germani, ceace întrece desgustul pricinuit de afirmațiunile contrare adevărului cunoscut și recunoscut în urmă: „nu-i adevărat că Germania a provocat războiul...“, „nu-i adevărat că Germania a violat neutralitatea Belgiei...“, etc., este impietatea cu care se servesc de numele lui Goethe, Beethoven!), Kant, punându-i înaintea ca garanții ai adevărului și dreptății lor! Astfel generalii lor puneau prizonierii în fața frontului de luptă.

Numai o țară, în care prefăcătoria mincinoasă face parte din funcțiunea organică a sufletului, putea ajunge la ideea de a organiza *șpionajul*, ca instituție de stat, spre a-l răspândi în toată lumea; și numai ea putea concepe și executa ideea unei dispoziții legale după care un German să nu-și piardă dreptul de *cetățenie în țara sa* prin faptul că primește dreptul de *cetățean al altei țări străine*, unde va continua să servească de instrument al statului său de origine.

Astfel, prin educație sistematică, de stat, și ca un ideal onorabil și demn de toată stima, se îndeamnă oamenii la prefăcătorie continuă. Sub aparențe de corectitudine, ca să nu deștepte bănueli, întrat în roșturile vieții publice și private, uneori ajuns în situații însemnate, Germanul se simte dator a-și îndeplini «o datorie sfântă» pentru țara sa de origine, — „sfântă“ după criteriul egoismu-

1) *Beethoven? Ses aïeux sont de Louvain. De là
Ce masque d'exilé que parmi vous il a,
Prophète douloureux qui gronde des reproches.*

*Et quand n'entendant plus son propre clavecin,
il chancelle, assourdi par d'invisibles cloches.
C'est d'une ville en feu qu'il entend le toxin!*

Edmond Rostand, în poezia sa „Van Beethoven“ din colecția: *Le Vol e la Marseillaise*, 1919.

lui său îngust național, — de a spiona țara în care a fost primi și ospitalizat și, la ocazie, a o trăda.

Astfel, cinstea aparentă devine un mijloc de înșelăciune, o cursă. Cum spus-o, cu cinismul lui tăios, *Nietzsche* 1): „Această onestitate germană, candidă și fără rezerve, este astăzi, poate, deghizarea cea mai periculoasă și mai dibace ce poate să-și ia Germanul....

„Un popor e foarte abil când se dă de profund, stângaci, de treabă, cinstit fără viclenie.“

5. *Mecanicismul concepției de viață. Materialismul moral* — Această inferioritate morală, datorită unei defectuoșități psihice, care duce la lipsa simțului politic și moral, e natural să se traducă prin multe alte manifestări înrudite. Neputința de a înțelege alt suflet omenesc stă în legătură cu criteriul unilateral și *terre à terre* de a judeca fenomenile complexe ale vieții în desfășurările ei cele mai înalte.

Brutalitatea firească a caracterului, care împingea voința la fapte de cruzime, a dictat inteligenței germane teoria mecanicistă a forței, ca principiu de organizare și de valorificare a lumii social-morale.

„Forța crează dreptul“, „forța primează dreptul“ sunt aforisme cari se întâlnesc la tot pasul, sub diferite forme, și în politica practică și în filosofia politică germană. Dela Sofiști, această cugutare n'a mai apărut cu atâta emfază în omenire, ca în Germania contemporană. „Dreptul pumuului“ este expresiunea filosofică firească a scepticismului profund etic sau a sălbăciei mândre de puterea sa și sigură pe dânsa.

Și oamenii de stat, în cap cu Bismarck, și suveranii lor, ca Frideric cel Mare și Wilhelm II, și filosofil și profesorii lor, ca Nietzsche, Treitschke, Lasson, inspirați unii direct din metafizica fantastică și tendențioasă a lui Hegel, sunt de acord că forța, ca atare, dă și măsoară dreptul la viață.

„Un stat mic nu are drept la existență, decât în proporție cu puterea lui de existență“.

1) În *Dincolo de Bine și de Rau*.

— Vezi: „*Condamnés pas eux mêmes*“, alegere de citate și extracte de B. François.

„Intre state, nu e decât o forță“ de drept: *dreptul celui mai tare* ¹⁾.

Pe aceeași treaptă stă și atitudinea *materialistă* a mentalității germane, care reduce idealul vieții la mulțumirile bunului traiu, la satisfacerea simțurilor. Asta și explică pentru ce în Germania, mai mult decât orunde aiurea, s'a dezvoltat *tehnica industrială*, chimia aplicată la cerințele vieții fizice. O parte necesară, firește, a fericirii pământești, dar nici unica, nici cea mai înaltă. Știința chimiei, o creație a geniului francez, care a găsit-o și a relevat-o omenirii din dragostea de adevăr, a devenit în mâinile germanului instrument practic pentru juisarea bunătăților naturei, apoi instrument practic de tortură și de ucidere a semenilor. Intrebuințarea chimiei în războiu, ca mijloc rafinat de distrugere, e o specialitate germană.

Din cauza mentalității lor materialiste, Germanii au căzut în multe neînțelegeri ale naturei omenești și au fost împinși la multe acțiuni urite.

Ei n'au înțeles că se poate ca omul să fie în stare a înfrunta chiar moartea, spre a-și păstra un ce impalpabil și imponderabil, ca onoarea, demnitatea. N'au înțeles *eroismul occidental* ieșit din sufletul culturei latine. Resistența Belgiei a fost un fenomen absolut inconceptibil și absurd pentru dânsii, iar fiascul terorismului lor un fenomen ce nu-l puteau constata, fiindcă nu-l puteau crede.

Concepția unilateral materialistă a determinării voinței, adevărată pentru firea lor, falsă pentru judecarea altora, i-a făcut să alerge la un complicat *sistem de corupție*. Câți oameni politici, câți gazetari, ba chiar militari n'au fost copleșiți cu aur, în toate țăriile, ca să se facă agenți ai scopurilor și intereselor germane! Slăbiciunea unora, căderea altora n'a putut clătina fundamentul moral al conștiinței generale.

Dar, indifrent de efect, ce importă este concepția coruptorului despre natura morală a omului.

6. Ce *învrăurire educativă* poate simți poporul român din contactul intim cu un suflet care îi răstoarnă principial, din instinct și în practica zilnică, temeliiile caracteristice ale vieții lui morale?

Ce poate să învețe simțul lui *politic* dela un popor care

1) *Lasson*, „Războiul și Idealul Culturei“.

n'are simț politic? Ce poate învăța simțul lui moral dela un popor căruia îi lipsește simțul moral? Pornirea lui creștinească spre milă, ce pildă poate găsi în *Schadenfreude* german? In crudul și ne-bunescul *Hart sein*?

Dragostea lui de adevăr, ce îndemn poate afla în deprinde-rea de a minți a unui popor *mendacio natum*?

Omenia lui echilibrată și înțeleaptă ce model de imitat poate vedea în disprețul de om al brutalității teutone?

Aspirațiile lui firești spre ideal, ce aripi pot lua din materia- lismul moral care pune toată fericirea în traiul confortabil?

Dorul de mai multă dreptate în lume, ce împăcare poate afla în filosofia „forței care primează dreptul“?

Și tu, popor mic, ce încurajare de viață, ce avânt de propă- șire poți găsi în sufletul trufaș, ce se uită la tine de sus, ca la o ființă de prisos venită pe lume spre a servi pe cei mari, sau a pieri?

Ce ar mai rămâne de admirat și care să poată să te atragă din toate manifestările caracteristice de căpetenie ale poporului german?

Disciplina? E mare, și admirabilă, în aparență. E de calitate inferioară și șubredă, în fond. E clădită pe frică, și pe supunere oarbă. Puțin să lipsească forța constrângerii din afară, și anarhia e gata. Autocrația și anarhia se chiamă una pe alta, alternativ.

Cu totul altă putere are coeziunea disciplinei clădite pe ade- siunea liberă a voințelor. Aceasta e produsul spiritului democratic al popoarelor occidentate, de cultură latină.

Educația germane? Are la bază acelaș sistem de supunere ieșit din sfărâmarea personalității; acelaș sistem de formalizare oarbă prin cultul materiei și forței, — mecanicismul pedagogic. Aceiași școală a nealității, a spionajului, a minciunei. Acelaș inte- lectualism unilateral, care pune în umbră sensibilitatea, strivește simpatia, ucide rezorturile vie ale voinței, face din oameni mașini, dibaci în carba lor dresare pentru anumite scopuri speciale și fa- natizate numai pentru un ideal: pangermanismul. Dacă se poate spune de un sistem de educație, că distruge personalitatea umană, apoi aceasta se potrivește în special educației germane.

Nimic din religia umanității, nimic din evanghelia frăției, dre- p tății și a libertății umane. Nimic din spiritul generos al creștinismului

Brutalitatea forței, pusă în serviciul egoismului național neîngrădit de rațiune, în serviciul șovinismului teutonic, iată spiritul dominant.

Tinerii din alte națiuni, cari trec prin această fabrică de pervertire morală, trebuie să aibă o personalitate deja bine formată, or să fie „tari de îngeri“, ca să nu iasă din ea cu mintea deformată, denaturată.

7. *Grandomania*. — Pe lângă atâtea grave ne-ajunsuri și mari lacune, sufletul german mai prezintă o înfățișare bizară, care atinge patologia : dă probe evidente de grandomanie.

Se crede cel dintâiu popor din lume, poporul ales. Dacă nu-și zice „poporul lui D-zeu“, nu e că se ferește să nu imiteze pe Evrei, ci pentru simplul cuvânt că se crede însuși D-zeu. Este esența lumii. Tot ce s-a făcut în omenire mai de seamă, s'a făcut de Germani. De aceea toți oamenii mari ai istoriei, au fost *Germani*.

Leonardo da Vinci, a fost un Wincke, Titian sau Vecellio, Vetzell; Michelangelo Buonarroti, — Bohnrodt; Tasso, — Dasse; Diderot, — Tietroth; Arouet de Voltaire, — Arwid; Gounod, — Gundiwald.

Și Shakespeare și Napoleon Bonaparte au fost de origine germană, și Jeanne d'Arc a fost nemțoaică; ba și Isus Christos a fost neamț: Numele lui ar însemna Arminius sau Germanus.

Astfel de afirmații, făcute de oameni serioși, — unele de Reimes (Germania pangermanistă), altele de Huston Chamberlain, — fără să fie combătute și ridiculate de opinia publică științifică, — te fac să te uiți cu ochi mari de spaimă, și cu adâncă milă, dar și să te depărtezi grabnic, da de o casă de nebuni.

Și asta, cu atât mai grabnic, cu cât nebunia nu e melancolică, ci furioasă,

Grandomania e o formă primejdioasă de alienație mintală.

Vizitând odată un ospiciu de nebuni, internul care ne conducea, ne-a arătat în o cameră, discret, numai din ochi, un bolnav care ședea grav pe marginea patului, privind de sus la altul, ce sta pitulat într'un colț.

— Ce mai zici? Il întrebă internul, cu aer serios și politicos.

Bolnavul, arătând pe cel ghemuit jos pe scânduri, răspunse grav:

— Iși face datoria.

Internul ieși repede și, după ce închise ușa, ne spuse:

— Acela se crede că e D-zeu-Tatăl, și că toată lumea trebuie să i se închine. Puțin sâ te bage de seamă că-l iei în răs, că nu crezi, îți dă în cap cu drugul de fier dela pat.

Germania își luase în serios rolul de *D-zeu-Tatăl* față de celelalte popoare. Pangermanismul cere ca Germanii să stăpânească lumea, ca rasă superioară ce este, reformând omenirea prin stârpirea raselor inferioare. Popoarele negermene, tolerate pe pământ, vor servi germanilor ca robi. „Își vor face datoria“.

Contactul cu un astfel de suflet e incomod, chiar dacă ți-e prieten. Ești expus or să ajungi robul lui or să înnebunești ca el.
Stările de suflet sunt contagioase.

8. De aceea, ca se nu ne stricăm echilibrul moral, caracteristic neamului nostru, *echilibrul* moștenit dela străbuni și alcătuit din cuminenie, omenie, înțelepciune, modestie, respect de noi și de aproapele, respectul dreptului propriu și al altora, milă creștină și iubire de oameni — să ne ferim de contagiunea vieții morale, parte înapoiate parte deschilbrate, a firii te tone, ogândite în manifestările ei culturale și politice.

Nu zic că firea germană nu se va schimba niciodată. Deocamdată, cu toată înfrângerea militară a Germaniei, pangermanismul și spiritul militarist, împreună cu întreaga lor bază psihică și cu derivatele lor naționale, nu par desrădăcinate. Au destulă vitalitate tenace, ca să ridice din nou capul.

Poate mai târziu, mult mai târziu, tot schimbându-se treptat mentalitatea generațiilor germane sub presiunea spiritului omenesc din afară și sub înrăurirea binefăcătoare a culturii latine, să se schimbe firea germană în adâncul ei. Dar ce va fi peste câteva sute sau câteva mii de ani, nu putem ști acum ¹⁾.

1) Sunt unele trăsături ale caracterului etnic german cari par a rezista cu tenacitate influenței educatoare a timpului și experienței, a contactului cu lumea. Astfel, cruzimea specifică rasei teutone, o găsim exercitată în unele manifestări și acte de războiu în vechime, întocmai așa cum s'a desfășurat în războiul din urmă, pretutindeni pe unde au trecut armatele germane, dar mai ales în nordul Franței.

Istoricul german *Mommsen*, vorbind de strategia germană de pe timpul Romanilor, se exprimă în termeni cari ne dispensează pe noi de a o mai judeca :

„Strategia barbară a Germanilor, zice el, cere costă în a se apăra punând *pustiul* între ei și inamicii lor, pare a fi fost practicat acolo pe o scară întinsă“. (Vol. VI. trad. franc. pag. 223.)

Obiceiul *barbar* al Germanilor în stare de barbarie a rămas același la Germanii cari ridică în fața lumii icoanele lui Kant, Goethe și Beethoven, ca să-i creadă lumea că sunt civilizați.

Aceleași dovezi se găsesc și despre *minciună, spionaj, etc.*

În tot cazul nu ne putem orienta acțiunea vieții noastre de azi după realitățile ce vor avea ființă abia peste sute și mii de ani în viitor.

Într'un viitor îndepărtat, îndepărtat de tot, multe lucruri se vor schimba, probabil, în lumea aceasta. Și lupii poate își vor schimba nu numai părul, ci și năravul, și vor deveni câini de stână, prieteni cu oile, ba poate chiar vegetarieni, ca ele.

Nu putem, însă, pe temeiul acestei speranțe de viitor, să dăm de pe acum oile pe mâna, sau mai just în gura lupilor de azi.

9. Am insistat mai mult — nu de ajuns, totuși — asupra raporturilor spirituale cu Germania, fiindcă văz aci un adevărat pericol național.

N'am avut intenția să judec din toate punctele de vedere poporul german și cultura lui. Și dacă n'am vorbit și de unele calități ale lui, n'a fost din intenția de a le tăgădui. Știința, disciplina și munca, spiritul de organizare, orcât de prețioase însușiri ar fi, ele sunt îndeefinitiv *mijloace* cari își trag valoarea din idealul ce servesc. De regulă, în pornirea de imitație ce o însuflă admirația se îmitează nu numai calitatea superioară care provoacă și justifică admirația, ci aproape tot ce se găsește asociat cu dânsa în ființa admirată, chiar ticurile banale ce nu au nimic a face cu dânsa. E cu atât mai greu de disociat legătura necesară a unor particularități, ce stau în raporturi așa de indisolubile cu însușirea admirată, încât alcătuesc cu dânsa aproape un singur act sufletesc. Astfel sunt raporturile dintre mijloc și scop.

Odată cu însușirea mijloacelor, nu e ușor de evitat primejdia de a închina sufletul în fața idealurilor urmărite de mintea ce le-a conceput.

Idealurile sunt creația sentimentului și a voinței, a caracterului moral. Și dela caracterul moral german, e riscat să cauți a învăța ceva bun și drept. El corespunde unei stări de conștiință inferioară.

Un ideal curat, uman, conceput în direcția liniei de evoluare a lumii și conștiinței morale, chiar când nu și-a găsit încă organizarea perfectă a mijloacelor de realizare, e de preferat, incomparabil mai mult, pentru creșterea sufletească a omenirii, — popoare și indivizi — decât apropierea celor mai ingenioase mijloace, pătate de cugetul ce le-a conceput prin adaptarea lor la scopuri inferioare.

De altfel, nu este scop bine înțeles și sincer dorit, care să nu-și creeze treptat mijloacele de realizare. Și deci, pentru un beneficiu problematic al împrumutării de mijloace, este imprudent a risca un schimb și un amestec de idealuri bune cu scopuri reprobabile. În locul unei înălbățiri relative de dezvoltare morală, se poate produce, în cazul cel mai puțin rău, astfel o regresivitate simțitoare, dar mai de grabă o răătărire periculoasă.

În națiunea noastră, de la constituirea statului unitar etnic, s'au înmulțit elementele, cari, vrând-nevrând, împiedică limpedea vedere a pericolului unui contact mai apropiat și statornic cu spiritul culturii și poporului german, prin apoteozarea sistematică a puținelor lui calități, reductibile, în ultima analiză, la simple mijloace.

Nu e vorba aici de generația de Români pe care fatalitățile istorice au făcut-o să crească sub influența directă or indirectă a culturii germane, și care luptă să se desfacă de ea, ca să se adâncească în undele regeneratoare ale culturii spiritului latin. Sunt alte elemente cu caracter relativ mai permanent, — zic relativ, fiindcă nu-i exclusă o schimbare posibilă, în viitor — cari întrețin confuziunea. Acestea sunt, firește, în prima linie Germanii minoritari și apoi străini „germanizanți“—Ungurii și mai ales Evreii, cari vorbesc limba germană, fie adevărată, fie în jargon *idiș*.

Când sufletul unitar al României Mari va pătrunde, cu idealurile sale culturale, sufletul acestor elemente străine, doritoare și hotărâte a conviețui cu Românii, e de nădăjduit că se va schimba ceva și în atitudinea lor de cult superstițios către tot ce este german, și vor adopta ceva din rezerva prudentă, dacă un din averșiunea salvatoare a simțului de conservare românesc.

Nu mai încapă vorbă, că, din aceleași motive, va înceta și din o parte a intelectualității românești fenomenul, mai puțin explicabil, în cele din urmă, al idolatriei germane, al unei germanofilii, pe atât de îndărătnice uneori pe cât de nemărturisite fățiș.

Când ea se justifică prin necunoașterea unui alt izvor de cultură, justificarea este la urma urmei o proprie acuzare pentru un intelectual ce are datoria, sau simte nevoia, de a propovădui adevărul,—care trebuie să fie adevărul întreg—și omenesc,—nu cel unilateral și german, adesea tendențios.

Un gând trebuie să călăuzească pe orice Român cult, în atitudinea sa față de manifestările, de orice fel, ale spiritului teuton.

Vrășmașul de ieri, care s'a opus cu înverșunare, cu toată forța lui covârșitoare, la liberarea și întregirea neamului românesc, a făcut-o aceasta din porniri sufletești și din concepții de viață, ce stau mai pe jos de faza morală a conștiinței omenești de azi. Sunt semnul unei naturi umane inferioare, dovedite prin atâtea manifestări, și în timpul războiului mondial, și în istoria trecută a poporului german.

Contactul cu această natură umană inferioară, departe de a folosi, tulbură, împiedică, rățește dezvoltarea noastră națională firească.

Iar apologia ei, a producțiilor geniului ei, tinde a opri limpedea viziune a pericolului de mâine, netezește drumul robiei teutone, în fața fatalității care dictează poporului german tradiționalul său *Drang nach Osten*, indiferent de forma lui de guvern, indiferent dacă e *Reich* sadea sub un Wilhelm oarecare, sau *Reich Republică* sub un *Ebert* oarecare.

FAȚĂ DE ÎNRĂURIRILE VENITE DIN RUSIA.

1. Contact spiritual între România și Rusia n'a existat și nu există. Din fericire.

Dacă, totuși, e nevoie să ne pronunțăm asupra naturii efectului unei eventuale atingeri sufletești între cele două țări și state, asta se explică ușor, mai întâiu prin vecinătatea dintre ele, al doilea prin perseverența și silința, sistematic organizate, ale Rusiei actuale de a-și extinde, prin propagandă, dacă nu prin arme, principiile organizării — adică ale desorganizării — sale politice, sociale.

Orcât n'ai voi să ai aface cu un bolnav atins de o boală microbiană, și orcât ai voi să te ferești de el, dacă însă bolnavul, știind bine că boala poate fi contagioasă, și fiind absolut hotărât să ți-o transmită, caută prin toate mijloacele să te molipsească, pericolul nu e de desprețuit.

Starea de suflet a Rusiei de azi nu este o stare normală. Cât timp va dura boala, nimeni nu poate să prevadă. Ce e mai grav e că, aprofundând natura sufletului rus, se pare că izvorul dezechilibrului de azi își trage obârșia din adâncimi îndepărtate în timp. Starea dezordinei nu e numai endemică azi, e istoricește aproape organică, congenitală.

Apropierea noastră de sufletul rusesc a devenit și mai simțită, a devenit aproape tangibilă, prin revenirea la patria mamă a Basarabiei, ținute un secol străns îmbrățișată în lanțurile contaminate de duhul caracteristic al captivității rusești.

2. Ceea ce caracterizează mentalitatea actuală rusească este, — cu un cuvânt, care pentru Ruși e un titlu de glorie — *revoluționarismul*.

Ei se mândresc că au dat lumii o *revoluție*, pe lângă care cea franceză dela 1789 e un joc de copii, „nu numai în ce privește metoda, dar și în ce privește principiile „înaintate“.

În adevăr, nici nu poate fi comparație între revoluția franceză și revoluția ruso-germană.

Zic ruso-germană, fiindcă revoluția rusă, culminată în fantezie sentimentală sub Kerenski, lipsită de orice spirit de control și de orice putere de organizare viabilă, n'a degenerat în *bolșevism* decât prin amestecul și ajutorul Germaniei. Lenin și Troțki, amețiți de ideile neasimilate, când nu erau tendențioase, ale lui Karl Marx, au fost căutați în exilul lor din Elveția și aruncați de Germania în mediul sufletesc dezorientat al Rusiei revoluționare, ca germeni ai desordinei și anarhiei, ca agenți ai descompunerii și ruinei, ca adevărate bombe de dinamită socială, puse la bazele statului rus în p.oces de refacere, spre a-l preface în pulbere și neant, și a-l scoate astfel din luptă.

Planul a reușit mai mult decât s'aștepta și decât ar fi dorit chiar Germania. Măcrobul anarhiei, aruncat în vastul conglomerat vecin, după ce a distrus Rusia, s'a întors asupra Germaniei, care a fost scuturată, la rândul ei, de frigurile mortale ale *bolșevismului* și n'a putut scăpa decât prin o operație eroică de amputare și prin o lăsare abundentă de sânge, fără cruțare.

Dar a fost un moment când și în Germania, ca și în Rusia, clocotea furia revoluționară, care în patria lui Karl Max își luase numele de *spartakism*.

În fața mișcării paralele de distrugere din Rusia și din Germania, **Guglielmo Ferrero**, ilustrul istoric-filosof italian, exprimând sentimentul întregii civilizații occidentale, spunea 1): „Începem a

1) Într'o adunare frățească Italo-română, la Paris, în ziua de 23 Martie 1919. Vezi ziarul *La Roumanie*, care a apărut la Paris, în timpul războiului, până după Armistițiu, pentru susținerea cauzei naționale românești. Numărul 63 dela 27 Martie 1919.

vedea limpede care este situația ce rezultă din acest imens războiu. Situația de acum un secol s'a schimbat cu totul. În secolul al 19-lea, poporul latin era care reprezenta principiile revoluționare; lumea slavă și germanică au reprezentat, din contră, ceea ce se numea principii conservatoare. Astăzi, lumea slavă și lumea germanică au intrat în o eră de Revoluție, care, după toate semnele, va fi foarte lungă. Dar n'am câștigat nimic din această schimbare. Revoluția, pe care lumea latină a început-o acum 130 de ani, era nașterea unei lumi noi: era explozia unor forțe creatoare... Dar revoluția ce bătute acum în Rusia și în Germania, nu mai e nașterea unei lumi noi, este scufundarea unei lumi dislocate prin orgoliu, prin ambiție, prin rapacitate, prin anarhie morală, intelectuală; o întreagă civilizație e amenințată sa piară.

„În această luptă, ca și în războiu, România va fi un fel de *sentinelă* pierdută în Răsărit. În timpul războiului, ea s'a găsit între Germani, care o atacau din față, și Ruși cari o loviau din spate. Și pe viitor, ea se va afla între furia germanică și nebulia slavă”.

Rolul de *sentinelă*, profetizat României de marele istoric italian, a fost îndeplinit cu sfințenie.

Echilibrul moral al sufletului românesc, care nu s'a clătinat când Nemții, încurajați de Ruși, căutau să franternizeze cu soldații noștri, nu s'a clătinat nici când Rușii, molipsiți de o filosofie molatecă până la lașitate, a vieții, nu mai voiau să se lupte și voiau pace, ca să se bucure de bunurile pământești căpătate de a gata prin revoluție; și nici atunci când tot aceștia, bolnavi grav de bolșevism, umblau să-i contamineze punându-le înainte ispita unui traiu de far'delegi.

3. Ar fi prea lung să facem o descriere a felului întreg de a se manifesta al bolșevismului.

E destul câteva cazuri, ca exemple.

Bolșevismul poate fi reductibil la o teorie? Se va vedea. Dar nu teoria îl caracterizează, ci felul lui real de a fi, de a lucra, de a se manifesta, modul de a înțelege viața, lumea, societatea, documentat din felul *scopurilor urm. rite*, din felul *mijloacelor în-trebuințate*.

Teoria abstractă despre o nouă așezare socială poate fi realizabilă or utopică. Și dacă e realizabilă, poate fi realizată pe mai multe căi.

Calea apucată pentru aducerea unei teorii în sistemul cunoscut al realităților, caracterizează o mișcare socială.

Toate teoriile pretind, când sunt în lumea ideilor, că vor să isvodească în lume mai multă dreptate, mai multă fericire. Dar calea ce apucă spre a merge la țintă, le deosebește, chiar dacă ele pornesc dela aceiași idee. Și unele din ele rătăcesc așa de mult pe cărările încâlcite ale realității, în cât se ciocnesc de legile naturei, necunoscute și nebănuite, și apucă în o direcție opusă chiar cu ținta spre care pretindeau că vor să meargă.

Simțul just al binelui și dreptului, intuiția exactă în raporturile fenomenelor morale și în sfera legilor conștiinței, a făcut pe poporul român să judece, dela început, cu toată limpezimea de spirit, și să condamne cu toată hotărîrea inimei, fantazia bizară și deșăntată a bolșevismului.

4. Iată câteva trăsături rezezi luate din notele maiorului american Robert Davis, care făcea parte din misiunea *Crucii Roșii* americane trimise în sudul Rusiei și a avut prilejul să studieze la fața locului, direct și de aproape bolșevismul, în diferitele lui manifestări. Ca dispoziții caracteristice, notăm de preferință pe cele privitoare la școli și educație.

În provincia Carcof (800 mii locuitori) se aflau multe școli bune, unele superioare, chiar academii private, școale de ingineri, de veterinari, de agricultură, de comerț, universități, etc. Bolșevicii, după ce puseră în capul fiecăreia un comisar, cu rolul de director, numiră o comisie compusă din 5 profesori și 20 studenți, ca să reformeze toate școlile în conformitate cu principiile lor. Comisia hotărî, între altele:

1. Educația e liberă în toate școlile.
2. Toate persoanele dela 16 ani în sus pot învăța la Universitate.
3. Studenții pot trece din o școală profesională în alta, după voe, ținându-se seamă numai de timpul cât au stat în școlile precedente.
4. Jurisdicția facultăților asupra studenților este desființată.
5. Posturile onorifice, ca rector al Universității, sunt suprimate.
6. Studiul gramaticii, este suprimat, ca superfluu.
7. Studiul geometriei este suprimat ca fiind teoretic.
8. Studiul fizicii este suprimat, ca studiu teoretic.

9. În locul istoriei: studiul liberării sociale a popoarelor.
 10. Școalele de legi și de drept sunt suprimate, căci Republica Sovietistă a desființat legile vechi.
 11. Marția va fi destinată învățaturii și discutării dogmelor comunismului.
 12. Sărbătorile de Paști și de Crăciun nu mai există.
 13. 1 Mai și 28 Octombrie vor fi „zilele sfinte ale proletariatului”.

Fiecare școală, deosebit de comisarul său, avea un *soviet*, compus din profesori și elevi.

Școala de medicină un Soviet—compus din 68 profesori, 68 instructori, și 68 studenți—cu vot consultativ.

Hotărârile le lua *Comisarul*, Comisarul Universităților era un *student* din anul al II-lea de medicină.

Alte măsuri, în altă ordine de idei :

- a) În spitale să nu se primească și să nu se caute bolnavi de *gută* și de *diabet*, fiindcă acestea sunt *boli burgheze*.
 b) Suprimarea hamalilor. Egalitatea democratică cere ca fiecare călător să-și ducă singur bagajul.
 c) Bărbații să nu-și iea pălăria la femei, căci asta însemnează recunoașterea superiorității unui sex asupra celuilalt. Firește nici înaintea altui bărbat, pentru acelaș cuvânt. Salutul suprimat.
 d) Cuvântul „*D-ta*”, suprimat, și înlocuit cu egalitarul *tu*.
 e) Nicio carte să nu se poată vinde, fără să poarte pecetea censurei sovietelor. (*Libertatea !*).
 d) Hotelurile sequestrate pentru comisarii bolșevici. Călătorii vor rămănea, grămădiți prin gări. (*Egalitatea și Frăția !*).
 e) În biserici, în școli, pretutindeni icoanele au fost răsturnate. „În uțele școli primare, copiii urmăreau în stradă pe cei ce le luaseră icoanele, strigând: „De ce ne-ați luat pe Cristos ?”
 f) Amendă sau taxă fixă pentru cine purta la piept crucea, fie ca suvenir, fie din credință.

Câte alte mărturii nu se pot aduna pentru caracterizarea fizionomiei morale a acestei mișcări sociale !

Mai ales în ce privește alegerea mijloacelor de luptă, dosarul mărturiilor e înspăimântător de mare și înfiorător de inumanitate, de rafinare în născocirea torturilor diabolice.

O deslănțuire a *forței* puse în serviciu exclusiv al egoismului de clasă, bolșevismul, armă de distrugere socială mănuită la început de Germania în contra Rusiei, are toate caracterele metodei de luptă a Germaniei: *teroarea, cruzimea, satanismul*; și toată organizația disciplinei brutale teutonice: autocrația, imperialismul, tirania absolutistă. Este apologia forței. Și Clemenceau a avut dreptate când a spus „între el și noi e o chestie de forță“.

Pe deasupra și mai mult decât ca trăsătură specifică a lui: un dispreț suveran pentru trecutul omenirii întregi, dispreț ce degenează în furie nebună de distrugere, și iea toată înfățișarea oribilă și toată procederea desperată a *anarhiei*.

Fanatizat de un gând confuz de viitor, dar mai ales amețit de beția pofțelor nesățioase și de desfrâul instinctelor deslănțuite, bolșevismul la fiecare pas pare a zice: *après moi le déluge*.

Odată cu trecutul omenirii, el aruncă în prăpăstie și viitorul ei.

5. Ce se găsește, în definitiv, în gândul confuz al bolșevismului *ca idee a unei noi clădiri a omenirii* ?

Formula: *socialism internaționalist cu lupta de clasă*, cu „dictatura“ proletariatului, a dat faliment.

Socialismul s'a împăcat cu naționalismul și a ajuns la convingerea, — mai just s'a întors la o veche convingere — că nu în lupta de clase, ci în armonia dintre clase stă propășirea dreptății sociale spre realizarea fericirii colective.

Socialismul s'a isbit de legea existenței realităților naturale: cari se chiamă *națiuni*, dela începutul războiului. Ciocnirea a fost violentă și i-a trezit pe toți, arătându-le că se aflau pe o cale greșită, că operaseră până atunci cu ficțiuni.

După o scurtă ezitare, socialiștii au devenit naționaliști, solidarizându-se fiecare cu interesele și cu soarta neamului său.

Cei dintâi cari au rupt vraja internaționalismului, au fost *Germanii*.

În luna Iulie 1914, cu puțin înainte de războiu, socialiștii germani și francezi, adunați în consfătuire internațională, hotărâseră să lupte pentru păstrarea păcii, în contra militarismului, și deci să refuze guvernelor lor credite de războiu. La 1—2 August socialiștii germani se grăbiră să voteze în unanimitate creditele de războiu cerute de guvernul german.

Aceasta a făcut și pe socialiștii francezi să înțeleagă că ar fi

o crimă să nu sară în apărarea Franței, țara libertății, în contra Germaniei, patria militarismului cuceritor. *Hervé*, antimilitaristul celebru, ceru să fie trimis pe front, și de atunci rămase naționalist călduros. *Jules Guesde* și *Marcel Sembat*, fruntași socialiști, intrară în guvern.

Acelaș proces de naționalizare, în înțelesul de denunțare a vechiului internaționalism, s'a pronunțat mai repede și mai lămurit, sau mai lent și latent, în toate țările.

La noi, socialismul trebuie deosebit în două categorii. Când vorbești de socialismul din Franța or din Germania, înțelegi un singur fel de socialism; după elementele etnice dominante ale membrilor ce-l compun, ai a face cu un socialism francez sau german, ieșit din sufletul poporului francez sau german. La noi, socialismul este de două feluri: socialism român și socialismul străin.

Socialismul românesc, compus din lucrători români, chiar dacă o fi avut un moment amețeli trecătoare de internaționalism, s'a trezit sub lovitura războiului, și membrii lui și-au făcut datoria cu devotament și conștiincios pentru patrie. El s'a văzut în special cu porniri naționaliste la Români din Ardeal și din Basarabia.

Naționalismul străin din România, compus din elemente etnice eterogene, sub conducerea inițială a unui străin (*Racowski*), a păstrat masca internaționalismului, în fond a servit de instrument tenace și pervers în mâinele dușmanului. Mai ales în urma vizitei socialistului german *Sudekum* în România, propagandă nemțofilă prin organele socialiste („Lupta“ și „România muncitoare“) începe cu o organizație și cu mijloace de o vitalitate uimitoare.

Acest socialism, firește, nu contează în caracterizarea dezvoltării cugetării socialiste în România, chiar dacă ține să iasă la suprafață prin agitație și reclamă.

România, deci nu face excepție dela regula că *socialismul european a devenit naționalist*.

În orice caz, a dispărut din spirite incompatibilitatea între *socialist* și *naționalist*. S'a întemeiat convingerea că interesele și soarta claselor muncitoare se pot îngriji în năuntru fiecărei națiuni, cu mijloacele și potrivit împrejurărilor speciale ale acesteia, și că o serioasă deslegare a problemelor sociale de clase nu implică svârcolirea și ciocnirea dușmănoasă dintre ele, ci o reciprocă înțelegere și o respectare reciprocă a dreptelor revendicări ale fiecăreia, pentru clă-

direa unei armonii sociale trainice, pe baza solidarității și a justiției superioare.

Cum rămâne însă cu cealaltă parte a dogmei revoluționare, cu „dictatura proletară“, preconizată de Karl Marx și luată ca lozincă și pusă în practică de revoluția rusă bolșevistă ?

Desființarea burgheziei capitaliste și întronarea proletariatului comunist, iată idealul pe care revoluția rusă îl pune ca formă caracteristică a organizării omenirii în faza istorică de azi.

Experimentul acestei noi organizări s'a făcut.

Incercarea pe calea violență a revoluției pripite a dat greș.

Istoria și știința sociologică are de înregistrat un nou faliment, enorm, de astădată, și în condiții tragice.

Pentru învederarea acestui adevăr vom lua nu păreri adversarilor revoluției, și nici ale oamenilor de teorie, de cugetare abstractă. Orcât de bună călăuză ar fi știința în sine, răspunderea direcțivelor ei sunt înfinit mai mari când trec din domeniul speculației în acela a realizării practice.

Vom alege deci părerea unui teoretician simpatic mișcării revoluționare, — o, ba încă ce simpatic ! — și care, în acelaș timp este și om de acțiune, căci este chiar șeful și conducătorul ei.

Care este convingerea lui *Lenin*, bunioară, despre rezultatul „dictaturii proletare“ ? Cum s'a făcut organizarea comunismului proletar în locul burgheziei capitaliste, răsturnată sângeros de revoluția și republica sovietelor, în capul cărora a stat și stă *Lenin* însuși ? 1).

Răspunsul îl găsim în cartea lui *Lenin* „Die internaționale Lage des russischen Sowjet-Republik und die Grundaufgaben der socialistischen Revolution, Berna 1919.

Convingerea la care a ajuns *Lenin* se rezumă în fraza următoare :

„Fără conducerea specialiștilor din diferite ramuri ale științei, tehnice și experienței, trecerea la socialism nu este posibilă“.

Acești specialiști, însă, în diferitele ramuri ale științei, ale tehnicii și experienței, de a cărora conducere are nevoie revoluția prole-

1) În timpul din urmă s'a vorbit în mai multe rânduri și se vorbește încă de o retragere a lui misterioasă dela cârmă, în urma unei boale și mai misterioase.

tară, ca să realizeze visul comunist al republicii soviete, *aparțin burgheziei*, după mărturisirea chiar a lui Lenin.

După ce burgheziile specializați în diferitele ramuri ale tehnicii, pe baza științelor cultivate în instituțiile înalte de cultură, au fost schingiuiți, asvârliți în închisori, sau chiar împușcați, a băgat de seamă Lenin că fără știința și experiența lor nu se poate trăi.

Ce sinistru sună această mărturisire din partea capului unei revoluții, care a răsturnat la pământ, ca un uragan de nebulie furioasă, clădirea bună-reă, dar amendabilă a unei civilizații, fără să poată ridica alta în locul ei, decât tot cu ajutorul celor scăpați din ruina ciclului înspăimântător !

6. Bolșevicii s'au isbit de realitatea unor legi neînduplecate ale vieții sociale, necunoscute de ei.

Ca să schimbi organizația socială trebuie să cunoști condițiile biologice ale acestor organisme complexe, numite societăți.

Ca să învingi natura, trebuie să te supui ei, a spus-o Bacon. Atât putem asupra naturei lucrurilor, fie de ordine materială or sufletească, fie de ordine cosmică or socială, cât cunoaștem din legile ce o cârmuesc.

Aforisma pozitivismului, formulată de Aug. Comte : „*Savoir, c'est pouvoir*“, are acelaș înțeles.

Cei cari violentează natura dau probă de o ignoranță naivă, totdeauna periculoasă, pentru ei sau pentru alții.

În orice revoluționar social e un ignorant.

Pentru că *revoluționarismul* este boala specifică a spiritului mării noastre vecine, nu strică să ne dăm seama de greșeala psihologică fundamentală a acestei rătăcirii, spre a stabili cauza iluziei ce stă la temelia ei.

7. *Iluzia revoluționarismului*. — Revoluționarul nu cunoaște *natura societății*, ca realitate vie. Iși închipuește c'o poate răsturna, desface și apoi reface după alt plan, așa cum ai dărâma o clădire și cu materialul ei ai clădi alta, în alt stil.

De câte ori nu s'a auzit această imagine retorică, întrebuintată ca un argument serios ! Ea derivă din o *concepție mecanicistă* a societății, contrară legilor firii sociale. De aci surprizele' cari uimesc spiritele naive, a doua zi după loviturile revoluțiilor.

Clădirile sociale au apucături ciudate. Pietrele palatului pe

care l'ai dărâmat nu sînt moarte, sînt suflete. După ce le-ai așezat cu violență în o anumită dispoziție exterioară, spre a realiza o formă nouă de arhitectură socială, peste noapte ele se mișcă, din o pornire lăuntrică, alunecă unele lângă altele, unele d'asupra altora în noi raporturi și pozițiuni, cari reproduc în linii mari aproape vechia formă de stil a clădirii dărâmate. *Spiritul colectiv*, care a trăit în ele, unite în corpul social desființat cu sila, trăește mai departe și le poruncește să se așeze în ordinea firească a raporturilor lor de mai înainte. De aceea, a doua zi după ce revoluția a răsturnat pe Nicolae II, Rusia a avut în locul lui pe Lenin, a cărui venire a fost pregătită inconștient de Kerenski.

În locul țarului *alb*, țarul *roșu*.

Nici nu se putea altfel în o țară al cărui popor înțelegea că a fi „Republică“ însemnează a avea un „țar bun“, adică un alt țar.

Din lumea materiei, zise anorganice, numai un fenomen poate da o idee de ce va să zică disciplina imanentă a elementelor constitutive ale unei societăți date, în o fază anumită a dezvoltării ei. Acesta este fenomenul *cristalizării*.

Acelaș corp cristalizază după acelaș sistem, or de câteori l'ai dizolva și orcât de violent ai desfăce forma actuală a cristatului.

Dar analogia adevărată și-o găsește unitatea colectivă socială în finețele vii, în ființele organice. Poți tunde orcât de mult un copac; din tulpina lui răsar ramuri cari dau aceleași frunze, aceleași flori, aceleași fructe.

Și dacă, furios, vei tăia tot trunchiul dela suprafața pământului, și vei aștepta să iasă din rădăcina lui alt arbore naivitatea ta va fi pedepsită cu minunea unei surprize extraordinare.

Or nu mai crește de loc nimic. Ai omorît arborele Or, dacă va mai crește ceva, va fi tot arborele dinainte pe care l'ai tăiat, și va da acelaș fel de ramuri, din care vor răsări acelaș fel de frunze, vor înflori acelaș fel de flori, va cădea acelaș fel de rod.

Revoluționarul, în furia lui de reforme repezi, în atitudinea lui imperialistă, care pare că vrea să porunciască naturei, seamănă cu furia copilărească a lui Xerxe, care punea să bată marea cu nuelele și cu biciul, ca să se liniștească valurile și să nu-i înnece corăbiile.

Fără îndoială, *natura societăților*, ca ființe colective complexe, se *deosebește de aceea a cristalelor minerale*.

Ființa socială trece treptat prin noi forme de organizare politică, economică, culturală, religioasă, etc. Dar trecerea se face pe calea prefacerii sufletești a elementelor vii ce o constituiesc, prin schimbarea ideilor, convingerilor, deprinderilor, obiceiurilor, moravurilor, alcătuirilor economice de diviziune a muncii, de producție și creație, de circulație a bogăției, etc.

Societatea este un cristal care își schimbă sistemul de cristalizare, dar nu deodată, de a o zi la alta, ci prin o lentă educare a moleculelor, prin deprinderea lor cu noul plan de cristalizare, cu noua formă de alcătuire, cu mișcările ce trebuie să facă spre a-și lua locul în construcția nouă. Trebuie ca direcția atitudinilor să vină spontan, din o trebuință lăuntrică, nu mecanic, prin împingere silită din afară. Forma cristalului să fie rezultatul adesiunilor libere ale conștiinței și convingerii moleculelor, nu efectul unui jandarm sau comisar sovietist, bazat pe forța de constrângere a armatei roșii.

Societatea este și o plantă, care poate ajunge să dea și alte frunze, alte flori, alte fructe. Și asta nu numai figurat și simbolic, ca în exemplul cristalului, care n'ar putea îndeplini condiția educării moleculelor, ci chiar de fapt. Dar în ce condiții ?

Poți face un măr să producă pere; fără îndoială, poți să-l faci să producă, odată cu mere și caise. Dar cum? Nu bătându-l, nu tăindu-l, — ci altoindu-l.

Societatea, ființa mai complexă, mai susceptibilă de vieți multiple, de simbioze variate, alcătuite din conviețuirea simultană a mai multor tendințe de cristalizare biologică, dispune în plasma ei, bogată în virtualități nedefinite și nemărginite, de o vitalitate capabilă să se desfășoare în viitor sub formele cele mai deosebite de organizare.

Dar, pentru a părăsi o formă actuală și a lua o formă nouă, îi trebuiește *timpul necesar* de adaptare, îi trebuie timpul să meargă și să ajungă la țintă; îi trebuie, mai întâiu, să cunoască lămurit *ținta* , s'o admită, s'o iubească, s'o voiască.

Îi trebuie *evoluție* , nu *revoluție* .

Din toate revoluțiile de care pomenește istoria omenirii, aceea care s'a abătut mai mult d la legile vieții sociale, este revoluția bolșevică. De aceea, falimentul ei a fost recunoscut chiar de șeful ei.

Pe lângă ea, revoluția franceză dela 1789, are aproape înfățișarea unei *evoluții* naturale, iar unele gesturi violente ale ei par

mișcările necesare pentru adaptarea finală a formelor din afară la schimbările săvârșite treptat în fundul vieții lăuntrice.

Revoluția burgheză, care a înlăturat organizația medievală a nobilimii, n'a fost, drept vorbind, decât sistematizarea formală, așa zicând oficială, a unei organizații existente de fapt, în urma unei transformări lente a vieții sociale, în urma trecerii de fapt a puterii economice, culturale, tehnice, științifice, politice în mâinile burgheziei.

Aceeași condiție o cere șeful socialiștilor belgieni, *Vandervelde*, și mișcării proletare, ca să isbutească odată, și să-și realizeze planul organizației sociale¹⁾ — condiție pe care o pusese de mult și Karl Marx și Engels, și pe care Lenin, dacă a cunoscut-o, n'a înțeles-o și, nerespectând o, a ajuns să-i recunoască adevărul numai în urma unei experiențe de un tragic cumplit pentru Rusia și, prin contagiune, pentru Europa și pentru omenirea întreagă.

Vandervelde o spune hotărât: „*Nimic n'ar expune muncitorimea la mai multe decepții decât dacă și-ar face o idee exagerată de capacitatea ei politică și industrială*“.

Dar aceste decepții în revoluții, vin prea târziu. Și nimic nu e mai ademenitor pentru mentalitatea simplistă a omului incult din popor decât formula: toți au drept la toate bogățiile sociale existente.

Ba, răsturnând raporturile istorice, în altă ordine de ierarhie: „Cei cari au domnit, le-a venit rândul să servească. Cei cari au servit, le-a venit rândul să domnească. O aristocrație nouă, în locul celei vechi: proletarul în locul burghezului“.

8. În acest haos moral al apetiturilor nestăpânite, al instinctelor rele deslănțuite, conștiința senină a unui popor echilibrat a rămas neclintită, ca o stea fixă pe firmamentul istoric al omenirii.

Acesta este poporul român. Din considerații profunde luate din știința socială, ca Engels, Marx, Vanderverde?

Nu. Ci din instinct social politic just, poporul român s'a opus valurilor anarhiei bolșevice.

Pentru că este un popor agricol, iar comunismul bolșevismului teoretic se adresează mulțimilor proletare?

Nu, căci și Rusia e țară agricolă, și Ungaria e țară agricolă, și totuși în aceste țări vecine bolșevismul s'a dezvoltat în mod primejdios.

1) În opera sa *Le socialisme contre l'Etat*, Paris, 1918.

Nu pentru că e popor agricol, ci pentru că în constituția lui psihofizică poartă o lumină călăuzitoare înăscută, lumina geniului politic moștenit de la poporul-rege, care a creat lumea *dreptului*, și a dat omenirii conștiința practică a respectului legilor: acest *fundamentum regnorum*.

Această moștenire este mai prețioasă și mai sigură decât toate achizițiile experienței proprii ale unui popor. Ea e chemată să cârmuiască evenimentele, să-i fie călăuză în negura nepătrunsă a viitorului.

Avem motive întemeiate pentru ce să nu râvnim la sugestiile venite, pentru conducerea și formarea noastră, din afară, dela suflete etnice pe cari le considerăm fie periculoase, fie rătăcite, fie și una și alta, din considerații deosebite, ca Rusia și Germania.

Avem însă nevoie de o atmosferă intelectuală și morală prielnică pentru hrana și creșterea noastră sufletească. Omenirea istorică ne-o prezintă în civilizația și cultura popoarelor occidentale Franța și Anglia.

CĂTRE CULTURA FRANCO-ENGLEZĂ.

1. Să ne întoarcem deci hotărît sufletele către acele culturi cari pot ajuta evoluția firească a bunelor dispoziții morale sădite în caracterul nostru etnic prin o fericită ereditate.

Acele culturi nu pot fi decât culturile occidentale, dezvoltate și ele din aceleași predispoziții sau din aceleași date genetice, ca și firea noastră morală, predispoziții și date isvorite din frumoasele însușiri ale spiritului și culturai latine.

Mândri de originea noastră, prin strălucirea istorică a străbunilor, suntem și mai mândri de ea prin valoarea etică a însușirilor ce-o alcătuiesc, adevărate forțe biologice sociale puse în serviciul evoluției omenirii, adevărați factori ai propășirii universale.

Vrem să păstrăm și să dezvoltăm patrimoniul moral al geniului latin, ferindu-l de contagiuni ce-l pot denatura și perverti, ținându-l, din contră, în contact intim cu suflete ce trăesc din aceeași lumină civilizatoare și aspiră către aceleași înălțimi de ideal moral, ideal de dreptate, de libertate, de iubire de oameni, de respect și solidaritate frățească între popoare.

Aceste suflete s'au manifestat în cele două culturi ale democrației occidentale: cultura franceză și cultura engleză, pătrunse

amândouă de acelaș spirit generos și umanitar al Latinității, în care luminează, bine înțeles, și geniul Italiei.

2. *Inclinarea către Franța.* — Geniul Franței, făcut din sentimente de libertate, egalitate, fraternitate, reprezentantul clasic și suprem al Latinității, a formulat și trâmbițat la 1879 „Drepturile Omului“, cari, în 1914—1918, au devenit „Drepturile Popoarelor“.

Franța, care și-a vărsat sângele pentru aceste drepturi, dictate de conștiința omenească superioară, nu și-a atras, fără cauză, din partea omenirii epitetul de *generoasă*. Ea a contribuit, sub Ludovic XVI, la neatârarea Statelor-Unite, ai căror soldați, călcând mai deunăzi pe teritoriul Franței, când au venit să lupte pentru libertatea lumii, au strigat, prin glasul lui Pershing: *La Fayette, nous voilà!* — înțelegând că a lupta pentru libertatea lumii este a întoarce Franței serviciul primit odată dela dânsa.

Franța a contribuit, sub Carol X, la crearea Greciei, prin bătălia dela Navarin; a ajutat să nască două țări: *Belgia*, sub Louis Philippe, și *România*, sub Napoleon III, care a dat și Italiei mână de ajutor ca să se regăsească pe ea însăși.

O dovadă strălucită de spiritul ei generos și umanitar este și dragostea nefermărită ce a sădit în populația *Alsaciei*, pe care Germanii o consideră de origine germană și care gândește și simte franțuzește, chiar când nu-și poate exprima sentimentele în o franțuzească pură. ¹⁾

1) Un autor englez, comparând metodele diferite întrebuințate de Germania, Franța și Anglia față de populațiile străine coperse în raza dominațiunii, și cărmuirii lor, arată cum au dat greș Germanii în silințele lor de a-și apropia Polonia, după o sută de ani de stăpânire, Slesvig după cincizeci de ani, Alsacia după patruzeci de ani, și urmează: „Contrast izbitor față cu succesul Francezilor, cari par a fi moștenit în aceasta unele din tradițiile vechinului imperiu roman. Când Franța anexă Savoia și Nisa în 1860, ea nu numai că recurse la un plebiscit în aceste două provincii ca să știe dacă ele voiau să fie franceze sau italiene, dar încă obținu și consentimentul Parlamentului italian. Rezultatul plebiscistului fu că populațiile alese să devină franceze, și Franța nu are azi cetățeni mai devotați. Să mai luăm și cazul Mulhouse-ului. Acesta era un oraș liber până la Revoluția franceză, și consiliul său comunal, după ce a discutat solemn chestiunea a propus în mod voluntar să devină parte integrantă din Republică. Un personaj oficial se plângea într-o zi în fața lui **Napoleon** de faptul că populația Alsaciei vorbește nemțește. „*Laissez à ces braves gens leur langue. Ils savent bien en français*“. Fiecărui om, fie el născut în Senegal sau la Madagascar, Francezii îi zic: „Vous volci devenu citoyen d'une des plus belles nations du monde“ și indigenul rămâne pe veci un Francez devotat. El fac apel la amorul propriu. Noi, Englezii, procedăm altfel. Noi facem apel la libertate, la independență și la responsabilitate“. *Claudesley Brereton*, „Qui est responsable?“, pag. 70, 71.

Ce a fost Franța pentru noi și cât se găsește în sufletul nostru din ideile și sentimentele geniului francez, nu este locul și nici nu este necesar să se arate aici. Cultura românească este o ramură latină a celei franceze, cum cea franceză este o ramură a culturii greco-latine. Tot ce derivă din acest raport organic pentru dezvoltarea noastră constituie o necesitate și o condiție bio'ogică națională, a cărei lipsă n'o putem concepe, în împrejurări normale și firești.

Prin geniul francez tragem din izvorul binefăcător și regenerator al Latinității hrana spirituală prielnică sufletului nostru în creștere.

Acest raport natural evident nimeni nu-l contestă; n'are nevoie nici de demonstrare, nici de apărare. Ne îndreptăm instinctiv către sufletul francez din o pornire naturală a unui frate către alt frate.

3, *Și către Anglia.* — În noua noastră orientare a educației de după războiu, e necesar să accentuăm, însă, și necesitatea de a ne îndrepta, mai mult decât în trecut, către lumina frumoasei culturi a poporului englez, să zicem, cu termenul consacrat, către cultura anglo-saxonă, în care s'ar cuprinde, în măsura cuvenită, și cea americană, ca un reflex cu strălucire originală, a celei engleze.

Apropierea de civilizația engleză ar lua locul ocupat până acum de așa zisă cultură germană, care, sub numele ei german *Kultur*, a luat o accepțiune specială de odiu.

Timpul întrebuițat în educația publică, în școlile statului, pentru învățarea limbei germane, așa de deosebită, în spiritul ei, de spiritul limbei române și de al oricărei limbi neolatine, s'ar întrebuița, cu infinit mai mult folos, la învățătura limbei engleze, mult mai ușoară și mult mai apropiată de spiritul limbilor neolatine.

Pe când limba germană, cu greutățile ei lexicale, gramaticale, sintactice, rezistă cu îndărătnicie silințelor elevilor liceali, așa că, la absolvirea liceului, elevii nu se pot servi de cunoștința acestei limbi nici spre a citi o carte, nici spre a vorbi, sunt sigur că limba engleză, cu gramatica și sintaxa ei atât de simple, încât îți fac impresia că aproape nici nu există, și cu vocabularul ei atât de apropiat de cel latin-francez, ar putea fi ușor învățată și utilizată cu folos, și pentru literatură și pentru viață.

Vorbiță de cel mai mare număr de oameni, dintre toate lim-

bile, pe toată suprafața globului, ea deschide posibilitățile celor mai vaste relațiuni între popoarele lumii, și deschide, în acelaș timp, uși largi către o lume de idei, către o literatură și o știință strălucită, prin nimic inferioară, ba din contră, pozitiv superioară celor dezvoltate în limba germană.

Pătrunzând adânc în intimitatea geniului anglo-saxon, nu ne e teamă că ne vom rătăci dela linia dezvoltării firești a sufletului nostru latin.

Cultura engleză este, *o fiică a culturai latine*, soră bună cu cea franceză.

Diferențele între sufletele celor două țări, despărțite prin canalul Mânecei, nu sunt așa de profunde, pe cât se pare. În tot cazul afinitatea este mai mare între sufletul englez și francez decât între cel englez și german.

Aceasta se vede, dela prima aruncătură de ochi, chiar în înfățișarea materialului lexical al limbei engleze. După dicționarul etimologic al lui Skeat ¹⁾ sunt în limba engleză de două ori mai multe cuvinte de origine franceză și latină decât de origine germană.

Lucrul se explică prin afinitățile de origine ale elementelor etnice constitutive ale celor două popoare.

Aceste popoare au plecat dela un substrat comun, constatat de Romani la primul lor contact cu Galia și cu Britania. *Tacit*, vorbind de Celții din Britania, spune: *Proximi Gallis et similes sunt*. Și chiar înainte de Celți, au trăit în amândouă țările popoare de aceeași viță, judecând după monumentele de piatră construite identic și de o parte și de cealaltă a canalului.

O diferențiere între cele două populații, diferențiere care amenință să devie profundă, a intervenit când au invadat Germanii: Franciile în Galia, Anglii și Saxonii în Bretania.

Francii, fiind mai puțini, s-au pierdut, asimilându-se în masa celto-galilor, isbutind doar să dea numele lor țării.

Anglii și Saxonii, fiind mult mai numeroși, au copleșit la început populația de baștină, celtă; și dacă dominația germană ar fi continuat atotputernică înainte, desigur ar fi reușit să absoarbă și să asimileze pe cea autohtonă, și diferența dintre Galia și Bretania s'ar fi fixat definitiv.

1) *Finot* ibid. 213.

Dar, în secolul, 11-lea, *Guillaume Cuceritorul* trecu din Franța în Anglia, în capul Bretonilor, Bicardilor, Normandilor, și răsturnă dominația Germanilor, atunci sub Eduard Confesorul, (în celebra victorie de la Hastings, la 1066 d, Ch.).

Această victorie aduse triumful spiritului galo-celtic, latinizat, asupra celui german, și determină caracterul poporului englez și linia de dezvoltare a culturii lui.

Cultura engleză, cu rădăcină adâncă în spiritul latinității, purtând pe ici pe colo urmele contactului vremelnic cu o ramură a rasei germane, urme revăzute, refăcute, retușate și amendate de geniul celto-roman învingător, s'a dezvoltat în Europa în forme strălucite de frumuseți originale.

În viața politică, de stat, a dovedit un simț și un instinct remarcabil, care merită să fie luat de călăuză.

Poporul englez a ajuns—nu e locul a desluși amănunții aici pe ce căi și prin ce peripeții—să creeze primul stat *constituțional* în lume. Conștiința drepturilor cetățenești, exprimată în *lex habeas corpus*, și realizată mai larg în revoluția lui Cromwell, dela 1648, a pus bazele *guvernării poporului prin el însuși*, bazele democrației moderne.

Serviciul făcut Angliei de cucerirea franco-latină la 1066, a putut în urmă, din alt punct de vedere, să-l întoarcă Anglia Franței, făcând să treacă dincolo de canalul Mânecei, spiritul unei vieți politice noi.

Toată filosofia politică și toți șefii Marii Revoluții franceze dela 1789 s'au inspirat din principiile democrației engleze și din revoluția engleză, care devansase pe cea franceză cu un secol și jumătate.

Cu toate rivalitățile și luptele de cari n'au fost scutite nici cele mai înrudite țări, cum au fost odată vechile Principate române, Moldova și Muntenia, influențele reciproce, schimbul de servicii pe toate terenurile între cele două țări, pe terenul literar, filosofic politic, economic, etc., au fost așa de numeroase și de însemnate încât unii istorici s'au crezut îndreptățiți a vorbi uneori de un popor *anglo-francez*.

Adâncindu-ne deci în cultura engleză, și vastă și fecundă, nu ne depărtăm de spiritul latin, care trăește în natura poporului român și s'a dezvoltat în strălucita cultură franceză.

INCHEIERE

Fără a trece peste cadrul general al idealului vieții omenesci, fiecare țară concepe un ideal special de viață potrivit cu nevoile și aspirațiile sale, într'un timp dat.

Acestui *ideal național*, variabil dela o epocă la alta în cerințele lui particulare, o condiție absolută i se pune din partea factorilor hotărâtori ai propășirii, cari garantează în definitiv realizarea lui : să nu contrazică interesele și condițiile evoluției generale a omenirii,

Țările, stăpânite orbește de un egoism exclusivist și feroce, cari nu văd înaintea lor îngrădirea raporturilor de drepturi egale între popoare, cari nu văd mai pre sus de interesul lor îngust nimic superior, și cari pun patima și ambiția lor etnică mai pre sus de orice, se ciocnesc de fatalitatea Dreptății universale și se prăbușese. Exemplul Austriei lui Franz Iosef, cel cu „Popoarele mele“, și exemplul Germaniei lui Wilhelm II, cel cu „Und jetzt rasch!...“ sunt o lecție de morală, aspră dar meritată, pe care justiția immanentă a evoluției istorice o dă popoarelor și statelor ce calcă legile idealului umanității.

Mergând în direcția acestui ideal general omenesc, neamul românesc și-a formulat, treptat și modest, în diferitele momente ale vieții sale istorice, aspirațiile, cari, constituind pentru sine condiții de viață normală și dreaptă, alcătuiau cerințele unui ideal național, și în acelaș timp general uman, potrivit lui și epocii lui.

Sub inspirația trebuinței, la început vag simțită în subconștient, și abia murmurată pe alocurea, a unei vieți etnice integral unite și libere, s'a accentuat și s'a realizat mai întâiu unirea celor

două principate, Muntenia sau Valachia și Moldova, într'un singur stat, care și-a cucerit Independența.

După îndeplinirea acestui moment s'a accentuat tot mai energic necesitatea Unirii celei mari, a unirii tuturor Românilor, din toate provinciile subjugate de străini, cu România liberă, într'un singur stat etnic.

Și acest vis—căci se considera ca un vis, atât era de greu să-ți închipuești isvodirea lui în curând—a devenit acum realitate.

Rând pe rând aceste faze naturale ale dezvoltării noastre etnice au fluturat înaintea minții și conștiinței generațiilor ca un dor arzător și ca un ideal de dreptate.

Ele au constituit elementele constitutive ale unei călăuze sufletesti, care inspira gândul și graiul cugetătorului, omului politic, profesorului și da tinerimii, însetate de ideal, o directivă de înălțare morală, și o perspectivă măreață trebuințelor ei de jertfă.

Amândouă cerințele noastre naționale au stat în acord vizibil cu marele imperativ etic al Dreptății și Evoluției universale.

Acum, aspirațiile ce constituesc notele noului ideal, născut din nevoile momentului, sunt altele.

România Nouă, România Mare, abia înjghebată ca stat etnic unitar și liber, își pregătește mersul său istoric înainte.

Greutățile inerente repedei sale creșteri și măririi sale dorite, îndreptățite, dar neașteptate sigur și așa curând, pun probleme noi, accentuiază trebuințe vitale noi, cari formulează pentru România întregului neam românesc *un ideal istoric nou*.

El răsare în cugetarea tuturor. Conștiința etnică îl sugerează și îl șoptește, îl strigă.

El rezultă din condițiile și raporturile interne și externe ale vieții noului stat.

Câteva linii generale, în cadrul cărora să impune a căuta o nouă orientare a directivelor noastre culturale, nu scapă nici unui observator cât de puțin atent la desfășurarea evenimentelor dominante ale epocii.

Frații Români, ce s'au dorit de veacuri, după prima lor caldă îmbrățișare de întâlnire și unire, caută să-și așeze o vieață trainică în comun, pe gândiri și simțiri comune de frați de aceeași lege, de

acelaş sânge, şi cu acelaş destin istoric, cu aceeaşi misiune morală în lume.

Se deschide era apropierei şi unificării sufleteşti, lepădând fiecare tot ce ar putea să le împedecă înţelegerea adâncă şi reciprocă, mici rămăşiţe trecătoare şi neobservate înainte, ale trecutului ce i-au despărţit.

Un îndreptar sufletesc comun li se ridică înaintea cugetului, oglindindu-se cu toţii în isvorul curat al culturii latine ce curge dela obârşia lor străbună obştească.

Preocuparea, mai mult decât problema, *consolidării unirii* iată formula consacrată.

Ţaşnită spontan din dorul tuturor, unificarea sufletească prin cultură comună, baza consolidării unirii, este un ideal moral naţional, sprijinit de inspiraţia idealului moral universal. Şi realizarea lui atârnă numai de noi.

Numai duşmanii rău-voitori ai neamului pot să-l învidieze şi să caute a-i pune piedici.

La consolidarea acestui raport dintre fraţi, se adaugă, între condiţiile vieţii interne, preocuparea relativă la raportul dintre Români deoparte şi locuitorii străini, de alta, între statul român şi așa zisele „minorităţi“.

Problemă nouă, care, pe lângă laturea sa politică, are şi un caracter moral.

Noul stat al României Mari, astfel constituit, îşi delimitează fiinţa sa în afară, atingându-se fiziceşte cu fiinţa altor state şi popoare, iar spiritual cu atâtea feluri de culturi diferite, cari vin trecând, ca entităţi spirituale, toate graniţele până la dânsul, ca să-i aducă ceva din sufletul altor naţiuni.

Dela raporturile şi influenţele acestor vecinătăţi, unele tangibile, altele imponderabile, atârnă viaţa şi soarta României.

Criteriul unei orientări juste face parte din conştiinţa instinctului său de conservare şi, prin aceasta, din idealul călăuzitor al ţării şi al tinerelor ei generaţii.

Am crezut că se cuvinia să insistăm puţin asupra acestor directive culturale ale vieţii naţionale în momentul istoric în care ne găsim.

Dacă poezia trainică este cea *trăită*; dacă fantazia poetului

are nevoie să se pună în contact cu realitatea vie, ca să poată crea, sau, cum spune simbolic Edmond Rostand în „Chantecler“, să se pună „en contact avec la bonne terre“, ca să poată cânta acel cântec biruitor.

„...qu'on reçoit du sol natal comme une sève;“

Dacă operele celei mai libere facultăți combinative ies din raporturile cu împrejurările concrete ale lumii, cine se indoește că atunci când e vorba de a da vieții o formă și o îndrumare mai potrivită cu normele ei de dezvoltare, opera culturii și a educației trebuie să se țină seamă și de legile vieții și de natura mediului, în sensul cel mai cuprinzător al cuvântului?

VERIFICAT
2007

